

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיר"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית פרשת

שופטים תשי"ד

ו' אלול - יומא דהילולא של הייטב לב זי"ע

לְבַלְתִּי רוּם לִבְבוֹ מֵאֲחִיו, וּלְבַלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה יְמִין וּשְׂמָאל
• הַמֶּלֶךְ עֹלֹל יוֹתֵר לַהֲרֵמַת הַלֵּב, מַחֲמַת כְּבוֹדוֹ וּגְדֻלוֹ • בַּסִּפְרִי: לְבַלְתִּי
רוּם לִבְבוֹ "מֵאֲחִיו", וְלֹא מִשַׁל "הֶקְדָּשׁ" • אוֹי לְמִי שֶׁהָעוֹלָם "מִטְעִין" בּוֹ,
שֶׁמִּכְנִיסִין הַמַּעֲוֹת גַּם בּוֹ • יִשְׁמַח מֹשֶׁה: אִם תִּיטִיב שְׂאֵת, לְדַבְרִים
טוֹבִים תִּהְיֶה לְךָ הַתְּנַשּׂאוֹת • לֹא יִמְעַט מַחֲמַת עֲנוּה וּשְׁפֹלוֹת רוּחַ
בְּקִיּוֹם מִצְוָה, בְּכְבוֹד שְׁמַיִם, אוּ בְּכְבוֹד הַצַּדִּיקִים • לִימוּד זְכוֹת נִקְרָא
"יְמִין" וְלִימוּד חוֹבָה נִקְרָא "שְׂמָאל" • לֹא תִסּוּר מִן הַדְּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ
יְמִין וּשְׂמָאל: דְּכֻלֵּי יִשְׂרָאֵל מִשְׁמָאֵלִים הַצַּדִּיקִים לְהוֹכִיחַ וּלְהַעֲנִישׁ
הַחוֹטְאִים, וּבִכַּח זֶה מְיָמִינִים וּמִלְמִדִּים זְכוֹת לְזִכּוֹתָם בְּבֵית דִּין שֶׁל מַעֲלָה

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תש"פ לפ"ק

לשון קדשו - קונטרס קנז

27 מינוט) **קלאר**

★ ★ ★ ★

יצא לאור ע"י

מערכת לשון קדשו

מאנטריאל קאנאדא - 3040-585-514-1

צענטראלע נומער:

929-522-1515

ענגלאנד **0330-350-3110**

קאנאדא **438-797-0770**

ארץ ישראל **072-3275205**

צו הערן די רעקארדינג: דרוק #1, דערנאך קונטרס נומער 157

איר קענט אויך לאזן הודעות הערות ותיקונים, און מנדב זיין

מען קען אויך הערן די רעקארדינגס:

ניו יארק **718-298-4641** ארץ ישראל **072-3333419**

שופטים תש"ד # 514→5→16

• ברכת מזל טוב •

הר"ד שמעון ישראל כהנא הי"ו

לרגל אירוסין בנו החתן **שמואל נ"י**

עב"ג בת הר"ד **יצחק יאזשעף הי"ו**

הר"ד שמואל ארי' שווארטץ הי"ו

לרגל אירוסין בנו החתן **יחזקאל נ"י**

עב"ג בת הר"ד **שמואל פריעדמאן הי"ו**

הר"ד ציון עובדי' מאסרי הי"ו

לרגל הכנסת בנו הבחור **משה נ"י**

לעול התורה והמצות

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• יהם יעלו לזכרון •

לע"נ האבדך היקר, דבק בתורת רביה"ק זי"ע, וזכה לכרמך מקחו של צדיק, ובעיני רב הגיה ותיקן מחדש הספר חידושי תורה תשפ"ו

מוה"ר ישראל יחיאל שרגא ע"ה

בהר"ר יקותיאל יודא הלוי נ"ו לאווי

נפטר ו' אלול תש"ע לפ"ק

לע"נ הרב הגאון הצדיק המפורסם חסידא ופרישא

רבי שמעון זאב ז"ל

ב"ר צבי משה הי"ד מיללער - אבדק"ק אראד

נפטר ו' אלול תשמ"ו לפ"ק

• נחמו נחמו •

לע"נ האשה החשובה והצנועה אשה יראת ה' בת קדושים זכות לעשות בגדי קודש למרן רביה"ק זי"ע

מרת אסתר ע"ה סאנדעל

בת הרה"ג ר' **משה מנחם הלוי ז"ל - אשת הרה"ח ר' אברהם יצחק הי"ו**

נפטרה בשבוע זו ביום כ"ד מנחם אב תש"פ לפ"ק

המקום ינחם את כל המשפחה החשובה בתוך שאר אבילי ציון וירושלים

הרה"ח ר' מרדכי משה ספרא

ב"ר יחזקאל שרגא ז"ל

נפטר ה' ניסן תש"פ

עילוי נשמות

הרה"ח ר' משה מנחם

ב"ר יוסף ז"ל

נפטר ערב פסח תש"פ

KolSatmar.com

א

קושיזות ודקדוקים בפרשת שפטים ושטרים תתן לה

[שפטים ושטרים תתן לה בכל שעריך אשר ה' אלקיך נתן לה לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק, לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד וגו' צדק צדק תרדף למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' אלקיך נתן לה]...^א

ב

קושיא א

להבין הלשון "ושפטו" את העם משפט צדק, דלכאורה לפי משפט הלשון היה לו לסיים "לשפוט" את העם משפט צדק (א) שפטים ושטרים "תתן לה" [כמדבר בלשון נוכח להממנים עצמן] - [ובפסוקים שלאחריו] זאגט ער לא 'תטה' משפט לא 'תכיר' פנים, [כמדבר בלשון נוכח להשופטים עצמן] - און דערנאך זאגט דער פסוק [בפסוק הראשון, בלשון נסתר] "ושפטו" את העם [כמדבר בלשון נסתר להממנים, בחיוב המוטל על הדיינים], און [ער זאגט] נישט "לשפוט" [כמסיים הדיבור הראשון להממנים עצמן], נאך [ער זאגט] "ושפטו" את העם משפט צדק [כמתחיל דיבור חדש]. [וקשה דלכאורה] נאכדעם וואס מ'הייבט אן שפטים ושטרים "תתן לה" [כמדבר אל הממנים], העט ער געדארפט אויסצופירן שופטים ושטרים וגו' "לשפוט" אותם, ס'איז דאך איין זאך. [אבל כשאומר "ושפטו" הרי' ס'קוקט אויס ווי אן עקסטערע זאך, "ושפטו" את העם משפט צדק.]

ג

קושיא ב-ג

[א] להבין כפל לשון "צדק צדק".
[ב] ובכלל כל המאמר צדק תרדף מיותר, כיון שכבר נאמר ושפטו את העם משפט צדק "צדק צדק" תרדף.
[ב] [יש להבין] דאס 'טאפלטע' לשון, [שאמר תיבת "צדק" ב' פעמים].
[ג] און דער אמת איז דאך עס 'אינגאנצן' איבעריג [כל המאמר, ווייל] אז ס'שטייט שוין איין מאל ושפטו את העם משפט "צדק", וואס דארף ער [נאכאמאל] זאגן צדק תרדף, [נאפילו לומר רק פעם אחת "צדק"].

ד

קושיא ד

להבין מה שמסיים בכאן למען תחיה וירשת את הארץ, דאך תלוי זה במצות שופטים ושטרים תתן לה למען תחיה וירשת את הארץ. [ופירש"י: כדאי הוא מינוי הדיינים הכשרים, להחיות את ישראל ולהושיבם על אדמתם].
[ד] [ויש להבין] וואס איז דאס גיווענדט דער "למען תחיה וירשת את הארץ", אין [דעם] שפטים ושטרים תתן לה וגו'.

ה

קושיזות ודקדוקים בפרשת כי יפלא ממך

כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין נגע לנגע וגו', וקמ'ת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך וגו' וירשת והגידו לה את דבר המשפט, [ועשית על פי

^א חסר קצת בתחילת הריקארדינג.

הדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה' וְשִׁמְרָתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יִוְרֶךְ, עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יִוְרֶךְ וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֵאמְרוּ לָךְ תַּעֲשֶׂה, לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ יָמִין וּשְׂמָאל.

י

קושיא ה

להבין אריכות הלשון וכפל הענינים, במה שמוצא לעשות ככל אשר יורוך

(ה) ס'איז אַ טאַפלט לשון, ס'איז דאָך שוין געשטאַנען איין מאל וְעֲשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא, [וכבר נכתב] וּוָאס מ'זאל 'טון', זאָגט ער נאָכאַמאַל וְשִׁמְרָתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יִוְרֶךְ, און נאָכדעם 'נאָכאַמאַל' עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יִוְרֶךְ וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֵאמְרוּ [לָךְ תַּעֲשֶׂה].
ס'שטייט דאָך [שוין] באריכות וְעֲשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר וגו' [און] לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יִוְרֶךְ, וּוָאס זענען דאָס אַזויפיל לשונות, ס'איז דאָך אַלעס איין זאך, זיי זאלן 'טון' אַזוי ווי מ'וועט זיי זאָגן.

ז

קושיא ו

להבין אומר "ימין ושמאל", ומה שפירשו חז"ל דאפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל

(ו) און צום סוף זאָגט ער 'נאָכאַמאַל', לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ יָמִין וּשְׂמָאל. [ופירש"י מדברי הספרין] אפילו אומר לך עַל יָמִין שֶׁהוּא שְׂמָאל, וְעַל שְׂמָאל שֶׁהוּא יָמִין. אפילו זיי זאָגן יָמִין וּשְׂמָאל, דאָס איז דער כלל [בכל אופן ואופן] אַז לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר. [ויש להבין פירושו, ומהו כוונת "ימין ושמאל"].

ח

קושיא ז

למה הזכיר שני לשונות, לשון "אמירה" רכה, ולשון "הגדה" המורה על דברים הקשים כגדין

(ז) און וּוָאס איז דער [לשון 'הגדה', לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר] אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ. [ולעומת זה] פריער שטייט [עַל פִּי הַתּוֹרָה וגו'] אֲשֶׁר יֵאמְרוּ לָךְ.
[והלא מצינו כיצא בן] ס'שטייט (יתרו יט, א) כֹּה "תֹּאמַר" לְבֵית יַעֲקֹב "וְתִגִּיד" לְבָנֶי יִשְׂרָאֵל, [ועל זה דרשן] "תֹּאמַר" אמירה רכה, און "הגדה" איז דברים קשים כגידים.
[ואם כן גם בכאן יש להבין, כן דא איז ער עפעס אויך מְשַׁנָּה, [שהתחיל] אֲשֶׁר יֵאמְרוּ לָךְ, עַל פִּי הַתּוֹרָה וגו' אֲשֶׁר יֵאמְרוּ לָךְ, און נאָכדעם זאָגט ער אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ.

ט

עוד קושיות ודקדוקים בפרשת שופטים ושטרים תתן לך

קושיא ח

בתנחומא: וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפָּט צֶדֶק, שיהיו מלמדים עליהם זכות לפני הקב"ה

(ח) דער מדרש תנחומא זאָגט² [על הפסוק] שְׁפָטִים וְשִׁטְרִים וגו' וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפָּט צֶדֶק. שְׁפָטִים וְשִׁטְרִים, די שופטים [ושוטרים] הָרֹדִים בְּעַם הַיִּסָּן שופטים

² בתנחומא (סימן ב-ד): שְׁפָטִים וְשִׁטְרִים. שופטים אלו הדיינים, שוטרים אלו הפרנסים שמנהיגין את העדה. רבי אלעזר אומר אם אין שוטר אין שופט, כיצד כיון שנתחייב אדם בבית דין לחבירו, אם אין שוטר שיוציא ממנו, כיון שפורש מן הדיין אין ספיקה [=סיפוק] ביד הדיין לעשות לו כלום. אלא אם כן מוסרו ביד השוטר, והשוטר

[ושוטרים]. וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק, שיהיו מכריעים את העם לכף צדק אצל הקדוש ברוך הוא, שילמדו עליהם זכות אצל הקדוש ברוך הוא. אזוי שטייט אין מדרש תנחומא, [דעל זה נאמר] וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק.

יש להבין מה שייך ענין זה לענין הפרשה במצות הדיינים

[אבל] לכאורה [עדיין קשה לפי זה, שהרי ענין אלו הפסוקים שבתחלת הפרשה] דעס איז דאך נאָר אויף משפטים [בבית דין שלמטה], א מצות עשה אז מ'זאל מ'מנה זיין [דיינין], וואָס דען זאָגט ער 'אינדערמיט' וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק, שיהיו מכריעים את העם אצל הקדוש ברוך הוא.

יא

קושיא ט

עוד בתנחומא: תתן "לך", ולא לאומות העולם. וצריך ביאור הכוונה

שפטים וְשִׁפְטִים תתן "לך".

איך האָב שוין געזאָגט נעכטן (בסעודת ליל ש"ק) דעם מדרש תנחומא (סימן ה), "לך" ולא לאומות העולם.

דער מדרש תנחומא זאָגט שפטים וְשִׁפְטִים תתן "לך", ולא לאומות העולם. איך האָב שוין געשמועסט נעכטן ביי די נאָכט געשמועסט פון דעם מדרש.

יב

- פשוט קען זיין [בכוונת אומרו] "לך" ולא לאומות העולם. - (ההמשך באות יג)

ט) [שהרי] לכאורה איז די קשיא, וואָס איז דען עפעס אַ הוה אמינא אז מ'זאל געבן פאַר די אומות העולם די שופטים?

יג

חקדמה לישוב קושיא ט

מפסוק זה דרשו דבארץ ישראל יש להושיב דיינין בכל שבט ופלך, ובכל עיר ועיר. ומבואר בגמרא דהוה רק בארץ ישראל, אבל בחוץ לארץ אין צריך להושיב דיינין בכל עיר, אלא בכל שבט ופלך

נאָר לכאורה פשוט קען אפשר זיין [ביאור דברי התנחומא] על פי הלכה.

איך האָב שוין געשמועסט פון דעם^ה, וואָס דער חילוק איז [בין אר"י לחו"ל, שמבואר בגמרא^כ אין ארץ ישראל דאָרף מען געבן [און ממנה זיין שופטים] בכל פלך ופלך [ובכל

מוציא ממנו וכו'. שפטים וְשִׁפְטִים. צריך שיהיו השופטים בעלי זרוע במעשים טובים וכו'. וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק. שיהיו מטין את העם לכף צדק. אמר רבי יהודה ברבי שלום, שיהיו מטין ומלמדין עליהם זכות לפני הקב"ה. ממי אתה למד, מגדעון בן יואש, שבימיו היו ישראל בצרה, והיה הקב"ה מבקש אדם שילמד עליהם זכות ולא היה מוצא, שהיה הדור דל במצות ובמעשים, כיון שנמצא זכות בגדעון שלמד עליהם זכות, מיד נגלה עליו המלאך, שנאמר (שופטים ו, יד) ויבא אליו מלאך ה' ויאמר לו לך בכתף זה, בכח זכות שלמדת על בני. הוי וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק, שיהיו מלמדין זכות על הדור.

^א מלשון רש"י: שופטים. דיינים הפוסקים את הדין: וְשִׁפְטִים. הרודין את העם אחר מצותם [של השופטים], שמכין וכופתין במקל וכרצועה, עד שיקבל עליו את דין השופט.

^ב בין שפטים וְשִׁפְטִים תתן לך וגו', ובין לא תתן משפט וגו' צדק צדק תרדף וגו'

^ה לכאורה הכוונה על מה שאמר אז רבינו בסעודת ליל ש"ק. או הכוונה לשאר דרושים שהאריך רבינו בזה. ועיין מזה בס"ג שופטים תשי"ג בקושיא ח (לש"ק ל, אות י"א).

^י במשנה דמכות (ו,): סנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ. - ובגמרא שם: מנא הני מילי, דתנו רבנן, וְהָיוּ אֵלֶּה לְכֶם לְחֻקַּת מִשְׁפָּט לְדֹרֹתֵיכֶם [בכל מושבתיכם] (מסעי לה, כט), למדנו לפנהדרין שנוהגת בארץ ובחוצה לארץ. אם

עיר ועיר, און בחוץ לארץ נישט [בכל עיר ועיר]. ס'איז אזוי מדוקדק [בלשון הפסוק בכל שְׁעָרֶיךָ וגו' לשְׁכֵטֶיךָ], **בכל שבת ובכל עיר**.

י

גם עצם דין הושבת דיינים בחוץ לארץ לא נלמד מכאן, רק מפסוק בפרשת מסעי

[והנהגה] דאָ' אין דעם פסוק, שטייט נאָר [שְׁפֹטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָהֶם] "בְּכָל שְׁעָרֶיךָ" אָשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ "לְשִׁבְטֶיךָ", [ומזה נלמד רק למנות שופטים בארץ ישראל]. אָבער דעס אַז מ'דאַרף 'בְּחוּץ לָאָרֶץ' אויך [ממנה זיין שופטים], איז געדרינגען פון אַן אנדערן פסוק [בפרשת מסעי] (לה, כט), וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֶם לְחֻקֹּת מִשְׁפָּט [לְדִרְתֵּיכֶם כָּל מוֹשְׁבֵיתֵיכֶם].

טו

גם יש לימוד בנמרא דאין דין סנהדרין נוהג אלא בזמן שבית המקדש קיים, וכשהם יושבים בלשכת הגזית

און די גמרא זאָגט אין סנהדרין^י [בפסוק] אל הכהנים ואל השופטים, אם אין כהן אין שופט. [אז] די סנהדרין זענען [נוהג] נאָר בזמן שבית המקדש קיים. אויף דעם איז [אויך] דאָ אַ לימוד^ט [פון] מַעַם מִזְבְּחֵי תִּקְחֶנּוּ לְמוֹת (משפטים כא, יד), ווען ס'איז דאָ אַ מזבח, דעמאלטס קען זיין סנהדרין [וואָס] זאָלן דין זיין דיני נפשות. [והיוצא מזה כי] דער כח פון די סנהדרין איז נאָר ווען ס'איז דאָ אַ בית המקדש. און דאָס איז אויך נאָר ווען זיי זיצן [במקומן] בלשכת הגזית [שאצל המקדש].

טז

ויש לומר דרך מה שנלמד מכאן בפרשת שופטים אינו נוהג בזמן הזה, אבל הרין הנלמד מפרשת מסעי שפיר נוהג אף בזמן הגלות

איבערדעם קען זיין, דעס וואָס שטייט דאָ [על מיינו הדיינים] "בְּכָל שְׁעָרֶיךָ", וואָס ס'גייט אַרויף אויף ארץ ישראל, דעס איז נאָר בזמן שבית המקדש קיים. אזוי ווי די סנהדרין [שהם דנין דיני נפשות].

כן מה תלמוד לומר בכל שעריך, בשעריך אתה מושיב בתי דינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר, ובחוץ לארץ אתה מושיב בכל פלך ופלך, ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר.

^י בגמרא סנהדרין (טז:): תנו רבנן, מניין שמעמידין שופטים לישראל, תלמוד לומר שופטים תתן. שוטרים לישראל מניין, תלמוד לומר שוטרים תתן. שופטים לכל 'שבת ושבת' מניין, תלמוד לומר שופטים לשבטריך, שוטרים לכל שבת ושבת מניין, תלמוד לומר שוטרים לשבטריך. שופטים לכל 'עיר ועיר' מניין, תלמוד לומר שופטים בכל שעריך, שוטרים לכל עיר ועיר מניין, תלמוד לומר שוטרים בכל שעריך. רבי יהודה אומר אחד ממנה על כולן [פירש"י: זו סנהדרין גדולה], שנאמר תתן לך. רבן שמעון בן גמליאל אומר לשבטריך ושפטו, מצוה בשבת לדון את שבטו ואל ילכו בני שבט זה לבית דין של שבט אחר. ועיין עוד ברש"י ורמב"ן ריש פרשתן.

^י בגמרא סנהדרין (נב:): דתניא ואת אל הכהנים הלויים ואל השפטים אשר יהיה בימים ההם (יז, ט), בזמן שיש כהן יש משפט, בזמן שאין כהן אין משפט. [פירש"י: שאין בית דין ממיתין אלא בזמן לשכת הגזית, בעוד סנהדרין נוהגת בלשכת הגזית נוהגת אף בחוץ לארץ, כדאמרינן במסכת מכות (ז:)].

וע"ע ברש"י פרשת מסעי (שם): **בכל מושבתיכם**. למד שתהא סנהדרין [קטנה] נוהגת בחוצה לארץ, כל זמן שנוהגת בארץ ישראל.

^ט במכילתא דרשב"י (פרשת משפטים): מַעַם מִזְבְּחֵי. מניין שתהא סנהדרין סמוכה למזבח, תלמוד לומר מַעַם מִזְבְּחֵי תִּקְחֶנּוּ לְמוֹת. ומניין שאין ממיתין אלא בפני הבית, תלמוד לומר מַעַם מִזְבְּחֵי תִּקְחֶנּוּ לְמוֹת, הא אם יש מזבח אתה ממית ואם לאו אין אתה ממית. מכאן אמרו, ארבעים שנה קודם חורבן בית שני בטלו דיני נפשות מישראל, מפגי שגלו סנהדרין ולא היו במקומן במקדש.

וכן הובא בשם המכילתא, בספר המצות להרמב"ם (שורש יד) וברמב"ן (מסעי לה, כט). וכן פסק הרמב"ם (סנהדרין יד, יא).

^י כמבואר בסוף לשון המכילתא הנ"ל. ובלשון רש"י הנ"ל בסנהדרין ובפרשת מסעי.

אָבער דאָס איבעריגע, וואָס מ'לערנט אַרויס פון לְדוֹרוֹתֵיכֶם [שבפרשת מסעי, למנות דיינים בחוץ לארץ] - אַז נישט העט איך נישט גיווען געוואוסט וואָס איז דער לדורותיכם [דהרי אין סנהדרין נוהג לדורות], - נאָר סתם מ'זאָל זעצן א "בית דין" [לדיני ממונות וכדומה], נישט קיין סנהדרין [הדין דיני נפשות], דעס איז טאָקע אייביג [אף בזמן שאין בית המקדש קיים], דאָס איז אפילו אין חוץ לארץ איז דאָ א לימוד דערויף.^א

אָבער דעס וואָס ס'איז אין ארץ ישראל [בכל פלך יובכל עיר], איז נאָר 'בזמן' שבית המקדש קיים, און נאָר ווען ס'איז [הסנהדרין יושבין] בלשכת הגזית.

יז

ישוב קושיא ט

ובזה מבואר מה שדרשו תתן "לך" ולא לאומות העולם, דהרין הנלמד מכאן דצריך ליתן גם בכל עיר ועיר, וזה נוהג רק בזמן המקדש כשאין ישראל הוא ביד ישראל, ולא בזמן שהוא תחת ממשלת אומות העולם

[ובזה יבואר כוונת התנחומא שהכתוב אומר] שְׁפִטִים וְשִׁטְרִים תִּתֵּן לָהֶּם, אָבער דעס וואָס ער זאָגט "בְּכָל שְׁעָרֶיךָ" דעס איז "לָךְ" ולא לאומות העולם, ווען ס'איז ביי 'דיר' אין די הענט ארץ ישראל. אָבער ווען ס'איז ביי א מְמַשֶּׁלֶת יָדִים, ס'איז אונטער די אומות, ווען ס'איז ביי יָדִים דעמאָלטס איז נישט "לָךְ", דעמאָלטס איז שוין פאַרקערט, דעמאָלטס גייט נישט אָן די הלכה פון בְּכָל שְׁעָרֶיךָ.

יח

המשך הקושיות

נאָר מ'זאָל נאָך דאָ מבאר זיין די אַלע [אָנדרע] דקדוקים וואָס איך האָב געפרעגט, די אַלע קשיות, קען מען זאָגן [בהקדם להציע עוד קושיות ודקדוקים בפרשת המלך].

יט

קושיות ודקדוקים בפרשת המלך

קושיא י

המלך נצטוו לְבַלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֲחֵיו. ואף שהמלך עלול יותר להרמת הלב, מחמת כבודו וגדלו, ולכן צריך ליהדר יותר בזה. מכל מקום עדיין צריך ביאור למה הוצרך לכתוב זה אצל המלך דוקא, דהלא גם כל ישראל מוזהרין על הגאות (י) ווייטער אין די פרשת המלך שטייט, וְהִיָּתָה עֲמוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו וגו' לְבַלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֲחֵיו וּלְבַלְתִּי סוּר מִן הַמְּצֻה יָמִין וּשְׂמָאל. לכאורה [איז שווער למה הוצרך להזהיר את המלך על הגיאות, וכן] און אַן אָנדרערער מעג דען יא האָבן גיאות?^ב

^א וכן מבואר ברמב"ן (מסעי שם) דנוהג לדורות, וז"ל: אבל לא מצאתי במצוה שתלויה בזמן הבית שיאמר בה "לְדוֹרֵיכֶם בכל מוֹשְׁבֵיכֶם", כי זה יורה אפילו על זמן הגלות בחוצה לארץ, כמו שנאמר בשביתת חג השבועות ובאיסור החדש לחייב בהם בחוצה לארץ בזמן הזה וכו'. ואולי הם דורשים "אֵלֶּה לָכֶם לְחֻקֵּי מִשְׁפָּט" על הסנהדרין הנוכחים בפרשה תמיד, שנאמר (במדבר לה, יב-כד) לִפְנֵי הָעֵדָה לְמִשְׁפָּט, וְשִׁפְטוּ הָעֵדָה, ויאמר שתהיה לנו לדורות עדה שופטת אפילו לאחר חורבן, לדון דיני קנסות וגזלות וחבלות וכל דבר שבממון ושל מלקות ארבעים:

[אבל כל זה רק בזמן שלא בטלה הסמיכה, אבל במשך הדורות שכבר אין לנו דיינים 'סמוכין', אין דין מינוי שופטים 'מן התורה', והוא רק תקנה מדרבנן לדון רק 'לדיני ממונות' (ולא בקנסות ומלקות וכדומה), בדרך שליחותיהו דקמאי עבדינן, וכמו שכתב הרמב"ן בריש פרשת ע"י"ש. או ע"י שהבעלי דינים מקבלים עליהם מה שיפסקו הדיינים. וע"י באורך בטור ושלחן ערוך חור"מ סימן ג, ובהמפרשים שם. אבל עכ"פ בעצם הדבר נוהג דין השופטים גם בזמן הזה, אלמלי במציאות היה לנו סמוכין].

^ב והלא גם כל ישראל הוזהרו על זה כדכתיב (עקב ח, יד) פֶּן תֹּאכַל וְשִׁכַּעְתָּ וגו' וְרָם לְכַבֵּךְ וגו'. וכמבואר בגמרא סוטה (ה). ובסמ"ג (ל"ט סד) וחרדים (פכ"א, אות טו) דהוא אזהרה שלא להתגאות.

נָאֵר אַ מֶלֶךְ אִיז גָאָר עֵלּוּל [לזה], ווייל ער איז טאַקע גרויס, [ונכלשון הרמב"ם (מלכים ב, א)] כבוד גדול היו נוהגין במלך, [שנאמר] (יז, טו) שׁוֹם תִּשִּׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, שתהא אימתו עליך [סנהדרין כ:], ער האָט געהאַט דעם גרויסן כבוד. אָבער [עדיין צריך ביאור] וואָס זאָגט ער לְבִלְתִּי רוּם לְכָבוֹ "מאַחֲיו", [דאס היה אומר רק] לְבִלְתִּי רוּם לְכָבוֹ אִיז דאָךְ כּוֹלָל אַלעס, וואָס איז דער [יתור לשון] "מאַחֲיו".

כ

קושיא יא

וכן צ"ב למה הוצרך להזהיר את המלך לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל, והלא גם כל ישראל מזהירין שלא לסור מן המצוה

ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל.

(יא) [צריך ביאור] וואָס איז געווען עפעס אַ הוה אמינא [א] ווייל ער איז אַ מלך זאָל ער מעגן חלילה אוועק פון אַ מצוה, [עד שהוצרך הכתוב להזהירו על זה].

כא

קושיא יב

גם יש להבחין כוונת אומרו ולבלתי סור וגו' "ימין ושמאל". ובפרט דכאן לא שייך לדרוש בו כדלעיל בפסוק לא תסור וגו' "ימין ושמאל"

(יב) און וואָס איז דער [כוונה פון] ימין ושמאל.

מילא דארטן [בפסוק לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל], הנאמר על הסנהדרין, דרשנ'ט מען אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין [איז] לא תסור (וכדלעיל אות ז). אָבער וואָס קאָן איך 'דאָ' [אצל המלך] דרשנען [דעם] "ימין ושמאל".

[והיה סגי שיאמר] ולבלתי סור מן המצוה, וואָס איז [דער] "ימין ושמאל".

כב

קושיא יג

בספרי: לבלתי רום לכוון ושמאל, ולא משל הקדש. ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל, שלא יסור מן המצוה וכו'.

אין ספרי דאָס לשון איז דאָךְ אַ הפלא ופלא.

דער ספרי זאָגט (פיסקא יט) [והואב בילקוט שמעוני (רמז תתקטו)], לבלתי רום לכוון מאַחֲיו, ולא משל הקדש. ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל, שלא יסור מן המצוה ימין ושמאל.

כג

ואינו מובן הכוונה במה שדרשו ולא משל הקדש

(יג) קודם איז דאָךְ אַ הפלא וואָס איז דער ולא משל הקדש.

דאָס פלאַגן זיך אַלע [מפרשים אינעם] פֿשט.

כד

והמפרשים כתבו דמותר ליקח לכבודו רק ממזון של ישראל, ולא ממזון הקדש

דער זית רענן (על הילקוט) פון [בעל] מגן אברהם²⁷ – און דער זרע אברהם²⁷ (על הספרי) – וויל זאָגן, [אז] ער מיינט, אַז שלא להתנאות בבגדים, דעס וואָס דער מלך מעג נעמען [מאחרים] זאָל ער נישט נעמען משל הקדש, דאָס איז נאָר מאַחֲיו.

²⁷ בית רענן (אות כז): פירוש, ממעות הקדש אסור ליטול, כדי להתנאות עצמו.

[וכן בזרע אברהם מפרש כי] דער גְּדִלְהוּ מִשָּׁל אֶחָיו^{טו}, ברויך ער נעמען "מִאֶחָיו" און נישט מִשָּׁל הֶקְדֵּשׁ, אַזוי טייטשן זיי מיינסטענס [=רוב מפרשים]^{טז}.

כה

אבל קשה דרשה כזה היה צריך להיות בפסוק המדבר 'ביתר' של אחיו, אבל כאן הלא 'אוסר' לרובם גם מאחיו [אָבער] ס'איז דאָך אַ פלא, [שהרין] דעמאָלטס קומט דאָך עס נישט אָהער [לדרוש כן בלשון זה הפסוק, שהרין] דאָ שטייט דאָך פאָרקערט "לְבִלְתִּי" רום לָבּוּ [אפילו 'מִאֶחָיו']. דעס העט גיווען געדאַרפט שטיין דאָרטן וואו ס'שטייט וואָס ער מעג "יאָ" נעמען, זאָל ער זאָגן דאָרט ווי מ'מעג נעמען [לדרוש] אָבער נישט מִשָּׁל הֶקְדֵּשׁ. [אָבער] דאָ זאָגט ער דאָך "לְבִלְתִּי" רום לָבּוּ, דאָ שטייט דאָך וואָס ער זאָל "נישט" טוהן, "לְבִלְתִּי" רום מִאֶחָיו [היינו אפילו מאחיו], איז דאָך אַ קל וחומר אַז נישט פון הֶקְדֵּשׁ. דאָרטן וואו ס'איז "לְבִלְתִּי" רום לָבּוּ [דִּרְשֵׁנִט מען] אַז נישט מִשָּׁל הֶקְדֵּשׁ, ס'איז אָביסל שווער.

כו

דער ווילנער גאון זאָגט (בהגהות הגר"א על ספרי) [אַז] ס'איז אַ גרייז, [נצריך לומר ולא מִשָּׁל "העובדי כוכבים"]. און ס'איז ווייטער שווער, איך וויל נישט מאריך זיין. אָבער על כל פנים די אַלע ברענגען דאָך 'דעם' נוסח, די פריערדיגע [נוסח], ולא מִשָּׁל הֶקְדֵּשׁ". [נצריך ביאור להבין כוונת הדרשה לפי נוסח זה].

^י דברי הזרע אברהם הובא לקמן בהערה טז. (והוא פירוש על הספרי שנתחבר ע"י הגר"א אברהם יקותיאל זלמן ב"ר משה יוסף, למשפחת ליכטענשטיין, גרפס ע"י בנו בדירנפורט שנת תקע"א, עם הסכמות מרבי עקיבא איגר, והגאון בעל חוות דעת, ועוד גדולי הדור. ורבינו מביא פירוש זה בכ"מ).

^{טו} בגמרא הוריות (ט:). כתיב (ויקרא כא, י) וְהִכְתֵּן הַגְּדֹל מִאֶחָיו, שהוא גדול מאחיו בנוי בכח בחכמה ובעושר. אחרים אומרים, מנין שאם אין לו גְּדִלְהוּ מִשָּׁל אֶחָיו, תלמוד לומר וְהִכְתֵּן הַגְּדֹל "מִאֶחָיו" וגו' גדלוהו מִאֶחָיו. וכתב ברשב"ם (בבא בתרא טז:). נראה בעיני מדכתב לְבִלְתִּי רום לָבּוּ "מִאֶחָיו", קדיש גדלוהו מִשָּׁל אֶחָיו, כדדרשינן נמי וְהִכְתֵּן הַגְּדֹל "מִאֶחָיו".

^{טז} נראה הכוונה דאף שהזרע אברהם מקשה על פירוש הזית רענן (כעין קושיית רבינו להלן בסמוך), אבל גם פירושו קרוב לפירוש הזית רענן, ואף לפי פירושו עדיין יקשה כדלהלן.

וזה"ל הזרע אברהם (לאחר שהביא לשון הזית רענן): וקשה איך נלמד מפסוק זה שלא יטול ממונת הקדש לצורך עצמו, חדא דהא פשטא דקרא משמע 'שלא' יתגאה על הצבור, כמו שכתב הרמב"ם (מלכים ב, ו) וזה"ל, כדרך שחלק לו הכתוב הכבוד הגדול, וחייבים הכל בכבודו, כך צוהו להיות לבו בקרבו שפל וחלל, שנאמר וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי (תהלים קט, כב), לא יתגאה גסות לב בישראל יותר מדאי, שנאמר לְבִלְתִּי רום לָבּוּ מִאֶחָיו, עכ"ל. ועוד לפי פירוש זה אין זה הדרש דומה להני דלעיל וכו'.

לכן נלע"ד לפרש על דרך זה, דאיתא בהרמב"ם (שם ד, א), רשות יש למלך ליתן מס על העם לצרכיו או לצורך המלחמות כו', שכל האמור בפרשת מלך, מלך זוכה בו. וכתב הכסף משנה וזה"ל, בפרק ב' דסנהדרין (כ:). אמר רב יהודה אמר שמואל כל האמור בפרשת מלך [פירש"י בספר שמואל] מלך מותר בו, רב אמר לא אמר פרשה זו אלא כדי לאיים עליהם [שתהא אימת מלכם עליהם, אבל אינו מותר לעשות], כתנאי וכו'. ופסק רבינו שכל האמור בפרשת מלך מלך זוכה בו, משום דהלכה כשמואל בדינא וכו' [עכ"ל הכסף משנה]. והנה איתא בתענית (ט). דליכא מידי דכתיבי בכתובים דלא רמזה משה באורייתא, וקשה היכן נרמז זה בתורה שמותר למלך ליתן מס על עבדיו. ונראה משום דקשה בפסוק דהיה לו לומר [וְ] לְבִלְתִּי רום לָבּוּ וְלִבִּי חָלַל סור מן המַצֵּוה, 'מִאֶחָיו' למה לי, אלא על כרחן לומר כדרשינן ביומא (יח). גבי כהן גדול, מנין שאם אין לו שאחיו הכהנים מגדלין אותו, תלמוד לומר וְהִכְתֵּן הַגְּדֹל "מִאֶחָיו" (אמר כא, י), גְּדִלְהוּ מִשָּׁל אֶחָיו. והכי נמי קאמר קרא מִאֶחָיו, גדלוהו מִשָּׁל אֶחָיו, שמותר לו ליתן מס על העם לצרכיו. והכי קאמר קרא, לְבִלְתִּי רום לָבּוּ בשביל 'מִאֶחָיו', כלומר בשביל שנתנה לו התורה כח וממשלה לגדלוהו מִשָּׁל אֶחָיו, אף על פי כן לא יתגאה גסות לב. לזה קאמר הספרי שפיר ולא מִשָּׁל הֶקְדֵּשׁ, רצ"ל מן העם מותר לו ליטול מס לצורכו רק שלא ירום לבבו ולא יתגאה, אבל לא מִשָּׁל הֶקְדֵּשׁ, הקדש, ומִשָּׁל הֶקְדֵּשׁ לא יטול כלל לצרכו, אע"פ שלא יתגאה בוה. ואע"פ דאיתא בשקלים פרק ד' דחומת העיר ומגדלותיה וכל צרכי העיר באין משיירי הלשכה, מכל מקום לצרכו אסור ליטול, ואף בצרכי העיר איכא תנא דס"ל דאין באין משיירי הלשכה, כמו שכתב הרא"ש בנדרים דף י"ט והמעדני יו"ט פרק ה' משנה ה'.

כז

קושיא יד

וכן במה שדרשו בספרי, שלא יסור מן המצוה ימין ושמאל. קשה דהלא מבואר כן בפסוק להדיא, ומה מוסיף הספרי (יד) דעונאכדעם פירט ער אויס [בהפסוק] וּלְבִלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה יְמִין וּשְׂמָאל, זָאָגַט דער ספרי, שלא יסור מן המצוה ימין ושמאל. פרעגט אויך דער זרע אברהם" וואָס טוט ער דאָ אויף, דעס זעלבע שטייט דאָך אין פסוק וּלְבִלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה יְמִין וּשְׂמָאל.

כח

ישוב הקושיות בפרשת המלך

הקדמה לישוב הקושיות

(עד אחר אות מט)

קען אפשר זיין. לאָמיר זען.

דער זיידע זכרוננו לברכה אין ייטב לב [בפרשתן] טייטשט ער", לְבִלְתִּי רוּם לְכָבוֹ "מֵאֲחִיו", דורכדעם וואָס די ברודער מ'טוט אים דעם גרויסן כבוד, דאָס זאָל אים נישט אַריינברענגען [קין גיאות].

כט

נאָר מ'זאָל פאַרשטיין [דרשת הספרי] וואָס איז דער ולא משל הקדש.

ל

בייטב לב מפרש הפסוק נח איש צדיק תמים, ופירשו בגמרא תמים בדרכיו, דהיינו ענין וסבלן, דעל זה מסיים את המאמרים, דעכ"ה התהלך במדת הגבורה כשנצרך לעבודת ה'. ולזה כתב בבעל הטורים דגרמו בסופי תיבות "חכם", כי רק החכם אפשר לו להשתמש במדות הפכויות זה מזה

נאָר ס'קען זיין, [בהקדם וואָס] דער זיידע זכרוננו לברכה אין ייטב לב [פרשת נח], זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל, טייטשט ער" [בדברי הכתוב] [נח ו, ט] נח איש צדיק תמים

" וז"ל הזרע אברהם: שלא יסור מן המצוה ימין ושמאל. לא ידעתי מה בא ללמדנו, והלא מבואר כן בפסוק. ובגירסת הילקוט ליתא.

" כעין פירוש הזרע אברהם. - וז"ל הייטב לב [בפרשתן]: למען ילמד ליראה וגו' לְבִלְתִּי רוּם לְכָבוֹ מֵאֲחִיו. דיש להבין וכי למי שאינו מלך מותר לו לרום בלבו. ועוד, "מֵאֲחִיו" למה לי.

והנראה לי על פי מאמרים (אבות ב, ד) אל תפרוש מהציבור ואל תאמן בעצמך. נראה לי לפרש על דרך אומרים (נדה ל:) שמבטיעין את האדם [קודם שנולד], אפילו כל העולם אומרים עליך שצדיק אתה הִיָּה בעיניך כרשע, וכבר פירשו מאמרים (מרגניתא דרבי מאיר, הובא בראשית חכמה שער היראה פ"ב) אוי לו לאדם שהעולם מטעין בו, לא אמרו 'טועין' בו, כי מה לו לעשות, אך למי אוי, למי שהעולם 'מטעין' בו, היינו מכניסין טעות בלבו, שישכור שהוא כמו שמחזיקין אותו. וזהו שאמרו (אבות ב, ד) אל תפרוש, שלא תהיה בעיני עצמך פרוש מדרכי עולם, מן הציבור, מכח שהציבור מחזיקין אותך בכך, ואל תאמן בעצמך כו', אם שהם מאמינים כך.

וזהו שאמר כאן למען ילמד ליראה וגו' לְבִלְתִּי רוּם לְכָבוֹ מֵאֲחִיו, היינו שלא יתגאה בלבו מכח מה שאחיו מנשאים אותו למלך עליהם, כי אם הוא ידע האמת בלבו, בחינתו ומדרגתו, על דרך שאמר משה (בשלח טו, ז) וַנִּתֵּן מֶלֶךְ, והבן.

ואפשר זהו שנאמר בפרשת לך (יד, י) ויצא מֶלֶךְ סֹדִם לְקָרְאֹתוֹ אַחֲרָיו שׁוֹבוּ מֵהַכּוֹת וגו' וְאֵת הַמִּלְכִּים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶל עֶמְקַת שׁוֹהֵה הוּא עֶמְקַת הַמֶּלֶךְ, ואמרו חז"ל (בראשית רבה מב, ה) שהשוו כל האומות והמליכו את אברהם עליהם. ולדרכנו יאמר, ויצא וגו', כי גם אַחֲרָיו שׁוֹבוּ מֵהַכּוֹת וגו', אֶל עֶמְקַת שׁוֹהֵה, היה אברהם בבחינת 'ההשמותות', כמאז כן עתה, עפר ואפר, הוּא עֶמְקַת הַמֶּלֶךְ, שלכן המליכוהו בעמק, לומר שאם שהוא מלך עוודנו בעמק ועונה כאשר מקדם, והבן.

" בייטב לב ריש פרשת נח: על פי מה שפירשו המפורשים על הפסוק בפרשת עקב (י, יב) וַעֲתָה יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ ה' אֱלֹקֶיךָ שָׁאֵל מֵעֶמְקָךְ כִּי אֵם לִירְאָה וגו', שכבר הקשו בגמרא (ברכות לג:) אטו יראה מלתא זוטרתא היא. לכן פירשו דהכי קאמר, "מֶלֶךְ" בחינת ענוה ה' אֱלֹקֶיךָ שָׁאֵל מֵעֶמְקָךְ, אבל לא לחטא על ידי הענוה, ועל דרך שפירש הצדיק

וגו' את האלקים התהלך נח, [און וואָס] דער בעל הטורים זאָגט [ס'איז] סופי תיבות "חכם", את האלקים התהלך נח.

זאָגט דער זיידע זכרוננו לברכה אין ייטב לב, [דהנה דרשן] איזוה תמים זה נח, ווייל ער האָט מוכיח געווען את בני דורו, [לכן נאמר] את "האלקים" התהלך נח, [שהוא שם הגבורות, כי התהלך נח] מיט "שטאַרקייט" אַקעגן דור.

[ולעומת זה מצינו] די גמרא זאָגט דאָך (ע"ז ו. ובהים קטז), ער איז געווען אַיש צדיק תמים, [תמים בדרכיו וצדיק במעשיו, ופירש"י תמים בדרכיו היינו] שפּל וסבּל^{כא}.

[ולכאורה הלא] ווער ס'איז אַן עניו דער איז דאָך 'צובראָכן' ביי זיך, איז ער דאָך נידעריגער [ב"י זיך] פון יעדן, [ואם כן לכאורה] ווי קען ער האָבן דעם "שטאַרקייט" מ'זאָל יענעם זאָגן תוכחה.

הקדוש מה"ר זושא זל"ה כי הלל רשע על תאונת נפשו (תהלים י, ג), בשביל תאונת נפשו הוא עניו כמו הלל (ע"י שבת ל,); ומשפיל את עצמו לחטוא במה שלא נאה ולא יאתה אליו עשות פחיתות כזה שעושה, ובעונה פסולה כזה לא בחר ה', כי אם שיהיה עניו ובחינת "מה" ליראה את ה' על ידי זה, בהכיר שפלותו וגדולת הבורא יתברך, ומהו יגיע היראה והפחד וכבושתו ממנו ית"ש, עד כאן בדריהם, והובא בדברינו שם במקומו (ייטב לב פרשת עקב, ד"ה ועתה).

ואמנם דור המבול הם השחיתו דרכם ונוקמים לשאינן מינם (פנהרין קח), מה שלא יאתה אליהם, כי אם השפילו את עצמם בעונה פסולה לחטוא על ידי זה למלא תאוות וכו'. ואמנם על נח אמר הכתוב צדיק תמים הָיָה בִּדְרֹתָיו, ופירשו בגמרא (עבודה זרה ו.) צדיק במעשיו, תמים בדרכיו, ופירש רש"י (שם) עניו ושפל רוח. והכונה בזה, עם היותו עניו ושפל בעיניו, עם כל זה היה צדיק במעשיו ולא השחית דרכו, כי לא היה משתמש בבחינת ענוה לחטוא, כי אם ליראה את ה', כמו שמתרגם [את האלקים התהלך נח] בְּדַחֲלָתָא דה' הָלִיךְ נֹחַ. וזה בחינת "חכם", שהיה לו שני הפכים בנושא אחד, בחינת ענוה ובחינת גאות. כידוע פירוש הקדושת לוי [על הפסוק] ויתרון לחכמה וגו' בִּיתְרוֹן הָאֵדוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ (קהלת ב, יא), כי "אור" משתמע אורחא ויממא (פסחים ב.), ויגבה לבו בְּדִרְכֵי ה' (דברי הימים ב' י, ז) לבלי לחטוא למלא תאוות ח"ו, כי אם להעלות את עצמו למעלה לעשות רצון קונו. וכמו שאמר הכתוב גבי משה (במדבר יב, ג) וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד וגו', לומר שהיה בחינת "איש" היינו גדול וכו', ויגבה לבו בדרכי ה', וגם עניו מאד, והבן ...

וזהו שגאמר ונח מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה', כי הלך בדרכו בבחינת ענוה ושפלות ליראתו יתברך. ועל זה אמר "אלה", כלומר שתי המדות האמורות להלך, תולדת נח, כפירוש רש"י [דהיינו מעשים טובים], נח איש כלומר חשוב, צדיק במעשיו, עם היותו תמים בדרכיו, עניו ושפל, גם את "האלקים" המורה על התנשאות ומושל ותקיף, הִתְהַלֵּךְ נֹחַ, ולזה מרמו בסופי חיבות "חכם", כי היה משתמש בשני המדות - ענוה וגאות - בדרכי ה'. ובביאור הפסוק ויתרון לחכמה גו', כתב ה"יטב לב עוד שם (בפירוש נח בדרוש אחר) ביתר ביאור וז"ל: דבאמת אמרו (אבות ד, ד) מאוד מאוד הוי שפל רוח, והיינו עד קצה האחרון, עיין ברמב"ם (דעות ב, ג). עם כל זה מצינו לפעמים צריך האדם לאחוז במדת הגאון והגאון לכבוד הבורא יתברך, על דרך דתיב ויגבה לבו בְּדִרְכֵי ה' וכו'. וידוע מה שפירש הגאון הק' מבאדריטשוב זצ"ל שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך (קהלת ב, יא), כי "אור" משמעותיה ימא ומשמעותיה אורחא, כדאיתא פרק קמא דפסחים (ב,); מה שאין כן חשך אין משמעותיה רק לילה, וכדכתיב (תהלים קד, כ) תִּשֶׁת חֹשֶׁךְ וְיִהְיֶה לֵילָה. זה עצמו ההבדל שבין חכמה לסכלות, כי החכם, אם שהוא חכם, לפעמים יִשָּׁנָה טעמו וריחו לפי הצורך ויעשה עצמו כסיל, על דרך שעשה דוד בְּשִׁנּוּתוֹ אֶת טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ (תהלים לד, א), מה שאין כן הסכיל אין בידו לעשות עצמו חכם בשום פעם ואופן, ע"כ דבריו. והוא גאות לענינו, כי זה גדר 'החכם', להיות עניו ושפל, וכל גאה שוטה. אך לפעמים צריך להתלבש בלבוש הגאות, לצורך הזמן, לקנא קנאת ה' צבאות, להשיב רבים מעון, וברוח פיו יכוף כאגמון את הרשע, וגם לאפוש ברחמים אבני דורו. וזהו גדר החכמה, להשתמע בתרי אנפין, גבר ענותן ושפל, ולפעמים גאה וגאון, הכל לפי שעה שמע לו, וזהו ענין התחכמות וכו'.

^כ עיין בגמרא סנהדרין (קח): דרש רבא, מאי דכתיב (איוב יב, ה) לִפִּיד בּוֹז לְעִשְׂתוֹת שְׂאֲנָן נִכּוֹן לְמוֹעֲדֵי רָגֶל, מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח אותם ואמר להם דברים שהם קשים כלפידים, והיו מביזין אותו. [נ"ע בראשית רבה ל, ז].

ובבראשית רבה (לא, ג): וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים לְנֹחַ קֵץ כָּל בָּשָׂר בָּא לִפְנֵי (נח ו, יא). שְׂנָאן בשער מוכיח ודבר תמים יתעבו (עמוס ה, ט), דהוא אמר להן ריקים אתם מניחין מי שקולו שובר ארזים ומשתחווים לעץ יבש.

^{כא} לשון רש"י במס' עבודה זרה: תמים בדרכיו, עניו ושפל רוח. וצדיק במעשיו, בלא חמס. - ולשון רש"י במס' זבחים: תמים בדרכיו, עניו וסבּל^{כא}.

ולשון רבינו כאן הוא מלשון רש"י בפרשת בהעלותך (יב, ג): עניו. שפּל וסבּל^{כא}.

לא

וכמו שמביא שם הייטב לב בפירוש הפסוק שיש יתרון לחכמה מן הסכלות ביתרון האור מן החשך, כי החכם אפשר לו לעשות עצמו כסיל במקום הצורך, משא"כ הכסיל א"א לו להיות חכם. והוא כדומת לשון "אור" שיוכל להתפרש גם על הלילה, משא"כ לשון "חושך" שאינו מתפרש כלל על היום.

נאָר זאָגט ער, טייטשט ער [בשם בעל קדושת לוי, דעם פסוק] (קהלת ב, יג) וְרֵאִיתִי שֵׁשׁ יִתְרוֹן לַחֲכָמָה מִן הַסְּכָלוֹת בְּיִתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחוֹשֶׁךְ (קהלת ב, יג).
[אז] דער פֿשט איז אזוי.

[דהנה בלשון] "אור" זאָגט די גמרא^{כב} איז פֿאַרהאַנדן אור נִגְהִי' [שהלילה קורין "נגהי" בלשון סגי נהור, וכן בלשון המשנה וברייתא "אור" ליום פלוני, הכוונה על הלילה], און אור יִמְמָא' [רבשאר מקומות פירוש "אור" הוא לשון אורה וליכטיגקייט, ולכן שקיל וטרי בגמרא בכמה ברייתות לפרש לשון "אור" על יום, וכפשטות לשון הכתוב (בראשית א, ה) וַיִּקְרָא אֱלֹקִים לְאוֹר יוֹם].
[ונמצא דבלשון] "אור" איז פֿאַרהאַנדן [צוויי פֿאַרקערטע טייטשן], "אור" איז טייטשט ס'איז טאָג ס'איז לעכטיג, און ווידעראום [בין] "אור" לארבעה עשר איז "אור" [טייטשט נאכט], ווען ס'ווערט נאכט^{כג} טייטשט מען אויך "אור".
אַבער [לשון] "חושך" איז נישט טייטשט נאָר' חושך, קיין לעכטיגקייט איז נישט טייטשט חושך.

לב

זאָגט ער אזוי: א "סֶכֶל" [=נאָר] דער קען נישט זיין קיין "חֶכֶם". [אַבער] א "חֶכֶם" קאָן זיין, איז אַמאָל פֿאַרהאַנדן בִּשְׁנוֹתָ אֶת טַעֲמוֹ^{כד} (תהלים לד, א), א חֶכֶם קען זיך באַנוצן אַמאָל מיט סֶכֶלוֹת' אויך, ווען ער ברוריך.

לג

איבערדעם זאָגט ער, וְרֵאִיתִי שֵׁשׁ יִתְרוֹן לַחֲכָמָה מִן הַסְּכָלוֹת, בְּיִתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחוֹשֶׁךְ, [דהחילוק בין חכמה לסכלות הוא כמו החילוק שבין לשון "אור" ללשון חושך, אשר אור מתפרש גם על הלילה, ווייל] אַ חֶכֶם קען זיין 'ביידע זאכן'.

^{כב} במשנה ריש פסחים, "אור" לארבעה עשר בודקין את החמץ וכו'. ובגמרא שם, מאי אור, רב הונא אמר נגהי (לשון אור ויום), ורב יהודה אמר לילי. קא סלקא דעתך דמאן דאמר נגהי נגהי ממש, ומאן דאמר לילי לילי ממש, מיתבי וכו'. ושקיל וטרי שם בגמרא טובא על זה מכמה ראיות דמוכח דאור שבלשון המשנה 'אורתא' הוא (דהיינו לילה), עד שלבסוף מסיק הגמרא (כדף ג.) אלא בין רב הונא ובין רב יהודה דכולי עלמא אור אורתא הוא, ולא פליגי, מר כי אתריה ומר כי אתריה, באתריה דרב הונא קרו (ללילה) נגהי, ובאתריה דרב יהודה קרו לילי.

^{כג} דיוק לשון רבינו בזה, הוא כמבואר בהשגות הראב"ד (על ספר הפאור, ריש פסחים). והביאו הר"ן (על הרי"ף ריש פסחים, ד"ה דבר מגונה) וז"ל: וכתב הראב"ד ז"ל דמשום הכי נקט "אור" [לח"ד], לומר 'שבתחילת הלילה' שיש בו אור עדיין, ראוי לבדוק, כדי שלא יתראש או שלא ישכח. וכיון דאותה שעה קושטא הוא שיש בה אור (שעדיין יש אור היום קצת, עיין בחק יעקב או"ח ריש סימן תלא, ובש"ע התיני שם סיף ה), נתא "אור" משום לישנא מעליא, ולא נתא "בתחילת ליל" ארבעה עשר בודקין את החמץ. ואם לא מפני טעם זה, משום לישנא מעליא [לבד] לא היה שם התנא חושך לאור, ומכאן אתה למד שהביעור צריך להקדימו עם אור היום, כדי שלא יתראש. אלו דבריו ז"ל.

^{כד} כמבואר בשמואל א' סוף פרק כא, דפעם כשהחביא עצמו דוד המלך מן שאול שלא יהרגנו, ברח לפלשתים אל אַכִיש מֶלֶךְ גֹּת, והפלשתים שואו את דוד בעבור שהרג את גִּלְיָהּ והרבה מן הפלשתים. ולכן כדי שלא יכירוהו שהוא דוד, עשה עצמו כשוטה ומשוגע, ולכן לא האמין להם אַכִיש שהוא דוד, וגירש אותו וביתו וע"ז ניצול מהם. וכמו שנאמר שם (יא-טו): וַיָּקָם דָּוִד וַיִּבְרַח בַּיּוֹם הַהוּא מִפְּנֵי שָׁאוּל וַיָּבֹא אֶל אַכִיש מֶלֶךְ גֹּת. וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי אַכִיש אֵלָיו הֲלוֹא זֶה דָּוִד מֶלֶךְ הָעָרִץ, הֲלוֹא לָזֶה יַעֲזֹב בְּמַחֲלוֹת לְאֹמֶר הָפָה שָׁאוּל בְּאֶלְפֵי וַדָּוִד בְּרַבְחָתָיו. וַיֹּשֶׁם דָּוִד אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּלִבּוֹ, וַיָּרָא מֵאֵד מִפְּנֵי אַכִיש מֶלֶךְ גֹּת. וַיִּשְׁנֶה אֶת טַעֲמוֹ בַּעֲיֵנֵיהֶם וַיַּתְּהַלל בִּידָם, וַיִּתְּנוּ עַל דַּלְתוֹת הַשַּׁעַר, וַיִּרְדּוּ רִירוֹ אֶל קִנּוֹ. וַיֹּאמְרוּ אַכִיש אֶל עֲבָדָיו הֲנֵה תָּרָא אִישׁ מִשְׁתַּעַע, לָמָּה תִּבְיָאוּ אֹתוֹ אֵלֵי חֹסֶר מְשֻׁנָּעִים אֵנִי, כִּי הִבָּאתֶם אֶת זֶה לְהַשְׁתַּעַע עָלַי. הֲזֶה יָבֹא אֶל בֵּיתִי. ובאותה שעה כשניצול מהם שורר דוד את כל המזמור שבתהלים לד המתחיל: לְדָוִד בִּשְׁנוֹתָ אֶת טַעֲמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיִּגְרָשֶׁהוּ וַיֵּלֶךְ.

לד

איבערדעם זאָגט ער נח "אַיִשׁ צִדִּיק [תָּמִים]", ער איז שני הפכים בנושא אחד, ער איז געווען ביי זיך צובראָכן בשפלות, אָבער ווען ער ברויך אָבער פאַרן קיום התורה והמצוות, [התלבש עצמו במדת הגבוהות, בעוז וגבורה נגד הדור, והלך בדרכי הקב"ה שנאמר [בן ה' מֶלֶךְ גָּאוֹת לְבָשׁ (תהלים צג, א).]

לה

בישמוח משה: אַם תִּיטִיב שְׁאֵת, דכשכא לדברים טובים צריך שיהיה לאדם התנשאות - [וויז] ס'שטייט אין ישמח משה^{כב} [בביאור הפסוק] [בראשית ד, ו] הֲלוֹא אִם "תִּיטִיב", אויף 'גוט' צו טון, "שְׁאֵת", ברויך מען האָבן 'התנשאות'. -

לו

איבערדעם זאָגט ער אַת "הָאֱלֹקִים" הַתְּהִלָּה, [שהתהלך במדת הגבורה והתוקף], כאַטשיג [ער איז געווען איש] צִדִּיק תָּמִים, און שְׁפָל וְסִבְלָן, פונדעסטוועגן אַת "הָאֱלֹקִים" הַתְּהִלָּה נח, [ולכן נרמז בו] סופי תיבות "חָקֶם", [ווייל נאָר] א "חָקֶם" קען טון ביידיע זאָכן [שהם הפכיים, בנושא אחד].
אַזוי שטייט אין ייטב לב. זכותו יגן עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל.

לז

ביאור המדרש בפרשת ואתחנן

על פי דברי הייטב לב

(עוד אחר אות מז)

במדרש: אמר הקב"ה למשה, כתבתי עליך "שחכם" אתה, ואתה רוצה ליכנס לארץ מיט דעם האָב איך געטייטשט, האָב איך געזאָגט קאָן זיין דער פֿשט איז [בדברי המדרש^{כז} בפרשת ואתחנן, אמר לו הקב"ה למשה] כתבתי עליך שחכם אתה, שנאמר (משלי י, ח) חָכֶם לֵב יִקַּח מִצּוֹת, ואתה רוצה ליכנס לארץ.
אַזוי שטייט אין מדרש.

לח

בגמרא: חָכֶם לֵב יִקַּח מִצּוֹת, זה משה שנתעסק בעצמות יוסף. ודיק המהרש"א למה מתואר עבור זה דייקא בשם "חכם" [וביאורתי הדנה איתא בגמרא] [סוטה יג], חָכֶם לֵב יִקַּח מִצּוֹת, [זה משה], שכל ישראל עוסקין בביזת הים והוא עסק בעצמות יוסף.
פרעגט דער מהרש"א, [דלכאורה צריך טעם] פאַרוואָס רופט ער אים עפעס "חכם" פאַרדעם, פאַרדעם האָט ער געדאַרפט הייטן "צדיק", [אָדער] "חסיד", [אז] ער האָט אַוועקגעלייגט ביזת הים און ער האָט עוסק געווען בעצמות יוסף. פאַרוואָס עפעס "חכם".

לט

וביאורתי, כי מבואר בגמרא דמעים שישראל לא נתעסקו בעצמות יוסף, הוא משם שאמרו דכבודו בגדולים, שיתעסק בו משה שהוא הגדול שבהם
נאָר איך מיינ אפשר, לויט דעם ייטב לב איז דאָס גוט.

^{כב} בישמוח משה (פרשת בראשית): הֲלוֹא אִם תִּיטִיב שְׁאֵת. יש לפרש, כי לפעמים היצר הרע מדיח את האדם מדרך הטובה בהראות לו שפלותו ופחיתותו, כמו שכתב העקדה (שער סו) מחיוב השקפת האדם אל החלק 'המעולה' שבו, ולא אל חלק הפחות, עיי"ש. וזה שמוהיר הכתוב, דלטוב ישא את עצמו ויאמר הלא אני חלק אלקי ממעל.
^{כז} הובא בישמוח משה (פרשת ואתחנן, ד"ה איתא במדרש) בשם ספר כתנות אור בשם ברכת שמואל. - ועיין קרוב לזה בקהלת רבה (י, טו).

[ווייל] לעולם זאָגט דאָך די גמרא¹² אַז 'אידן' העטן זיך גיווען מתעסק געווען [בעצמם] מיט עצמות יוסף, נאָר זיי האָבן געזאָגט הניחו לו, כבודו בגדולים, ס'איז מער כבוד פאַר יוסף הצדיק אַז משה רבינו זאָל זיך מתעסק זיין, ווייל ער איז דער גרעסטער אין דור, ברויך 'ער' זיך מתעסק זיין מיט יוסף הצדיק.

מ

[און] אַזוי זאָגט דאָך די גמרא אין סוטה¹³, [אַז ווייל] ער [יוסף הצדיק] האָט זיך מתעסק געווען מיט יעקב אבינו, האָט זיך משה רבינו [מתעסק געווען] מיט אים, און הקדוש ברוך הוא [התעסק] מיט [קבורת] משה רבינו.

מא

על כל פנים זיי האָבן געזאָגט הניחו לו [דכבודו] בגדולים, [און] ער [משה רבינו] האָט זיך מתעסק געווען ביי יוסף¹⁴, ווייל ער איז געווען דער 'גרעסטער' [אין דור, און] 'דאָס' איז געווען דער כבוד פון יוסף הצדיק.

מב

ולכאורה הלא משה רבינו היה עניו מאוד מכל האדם, והאך נתעסק הוא בזה כשאמר כבודו בגדולים [ולכאורה קשה על זה, שהרי] לעולם [ביי] משה רבינו שטייט דאָך [בהעלותו יב, ג] וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנּוּ מְאֹד מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר עָל פְּנֵי הָאָדָמָה, ער איז דאָך געווען דער גרעסטער עַנְיּוֹ, ער האָט זיך אָנגעקוקט קלענער פון יעדן איד, נו וויאזוי האָט ער עוסק געווען בעצמות יוסף, וואָרן דער טעם איז דאָך פאַרדעם ווייל כבודו "בגדולים", ווייל ער איז דער גרעסטער, [אמנם הלא] ער האָט זיך דאָך געהאַלטן פאַרן 'קלענסטן'.

מג

אלא על כרחק דאף שהיה עניו, אבל בשבא לקיים דבר מצוה ולהגדיל כבוד הצדיק, סילק מדת ענוה והשתמש בהתנשאות, כדי שלא להשתמש מקום המצוה, והוה מכלל מדרת "החכם" להשתמש לפעמים במדות שהם היפך החכמה נאָר וואָס דען, ער האָט אָבער געדאַרפט צו טון די מצוה, מ'האָט געדאַרפט צו טון דעם כבוד פון יוסף הצדיק, האָט ער געמוזט 'אָוועקלייגן' די עַנְיּוּה.

מד

[און] אויף 'דעם' דאַרף מען שוין צו זיין אַ "חָכָם", [אַז] ס'זאָל זיין שני הפכים בנושא אחד, אַזוי ווי ער זאָגט אין ייטב לב, יִתְרוֹן לַחֲכָמָה מִן הַסְּכָלוֹת. מ'זאָל זיין אַן אַמֶּת'דיגער עַנְיּוֹ, און 'ווען' מ'ברויך האָבן צו אַ מצוה, צו דער קדושה, זאָל מען נישט 'צוריקשטיין'¹⁵. טאַמער דורך עַנְיּוּה און דורכן שפלות רוח

¹² בגמרא סוטה (יג:) : ואי לא עסיק ביה משה, ישראל לא הוו מיעסקי ביה? והכתיב (יהושע כד, לב) וְאֵת עֲצָמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הֶעֱלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בְשֶׁכֶם. ותו, אי לא איעסקו ביה ישראל, בניו לא הוו מיעסקי ביה? והכתיב (שם) וַיְהִי לִבְנֵי יוֹסֵף לְנַחֲלָה. אמרו, הניחו לו, כבודו במרובים יותר מבמועטין, ותו אמרו הניחו לו, כבודו בגדולים יותר מבקטנים. [ופירש:] ואי לא איעסק ביה משה וכו'. כלומר היאך הניחו ישראל למשה להתעסק בו לבדו, וכי לא חשו לשבועה, ואם לא נתעסק בו משה לא היו הם מתעסקין: הכתיב וכו'. אלמא לאחר שנפטר משה בערכות מואב נתעסקו בן ישראל והעבירים את הירדן: ותו אי לא הוו מתעסקי ביה ישראל. לאחר שנפטר משה, בניו מי לא הוו מיעסקי ביה, והיאך הניחו בניו את שאר העם להתעסק בו, והכתיב בשכם וַיְהִי לִבְנֵי יוֹסֵף לְנַחֲלָה וגו', אלמא בנחלתם קברוהו דחביב היה עליהן: אמרו. בניו בעצמם הניחו לו שיתעסק בו כל ישראל, כבודו במרובים יותר מבמועטין. ישראל אמרו בעצמם בעוד משה קיים, הניחו שיתעסק בו משה לבדו, כבודו בגדולים יותר מבקטנים].

¹³ במשנה סוטה (ט:) : יוסף זכה לקבור את אביו ואין באחיו גדול ממנו, שנאמר (ויחי ג, ז) וַיַּעַל יוֹסֵף לְקַבֵּר אֶת אָבִיו וַיַּעַל עִמּוֹ גַם רָכָב גַּם פָּרָשִׁים, מי לנו גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה. משה זכה בעצמות יוסף ואין בישראל גדול ממנו, שנאמר (בשלה יג, ט) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עֲצָמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ, מי גדול משה שלא נתעסק בו אלא המקום, שנאמר (ברכה לד, ו) וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בְּגֵי.

[יבא לירי מיעוט מצוה], זָאָל מען נישט מַמַעַט זיין אין די מצוה, און אין כבוד שמים, און אין כבוד הצדיקים פון יוסף הצדיק.

מה

ולוה תיארו אותו בשם "חכם", כי החכם הוא שיכול להתהפך להיות גם ככסיל, להשתמש במדות הפכיות איבערדעם איז רעכט, איבערדעם הייסט ער פֿאַרדעם "חכם" לֵב יָקָח מִצִּוֹת, אַ בחינת "חֶכֶם", [המשתמש בשני הפכים בנושא אחד].
אַז ער דאַרף צו אַ מצוה צו זיין אַן עֵינִי, איז ער געווען אַן עֵינִי בְּתַכְלִית הָעֲנוּהָ. און ווען ער האָט געדאַרפֿט האָבן הַתְּנַשְׁאוֹת וועגן די מצוה, האָט ער 'דאָס אויך' געהאַט.

מו

והנה משה רבינו טען שמוכן ליכנס לארץ אפילו כהריוט. ולוה אמר לו הקב"ה כתבתי עליך "שחכם" אתה, דבמקום מצוה וכבוד הצדיקים אתה מסלק מרת הענוה וידוע מעלתך, והאיך אתה רוצה ליכנס לארץ להיות כתלמיד לפני יהושע
איבערדעם לאָמיר זען [כביאור המדרש כתבתי עליך שחכם אתה וכו'].
[דהנה] משה רבינו האָט דאָךְ נישט געקאַנט קומען קיין ארץ ישראל, ס'איז דאָ אַסאַך טעמים.

[און] לעולם ער האָט דאָךְ גע'ט'ענאַ'ט מ'קען אַהין געבן [דעם] 'מלכות' פֿאַר יְהוֹשֻעַ'. [ווי] דער מדרש זאָגט דאָךְ [אַז] ער האָט געזאָגט ער וויל נאָר אַריינגיין, ווי אַ פֿראַסטער מענטש, [אַפֿי] ער וויל זיין אין ארץ ישראל.
נאָר אָבער דער אמת איז דאָס נישט מעגליך געווען, [ווייל] לויט זיין גרויסקייט, האָט ער זיך נישט געטאָרט מכניע זיין פֿאַר קיינעם. נאָר 'ער' האָט זיך געהאַלטן בתכלית השפלות, האָט ער דאָס אויך געקענט [באַשטיין].
האָט אים הקדוש ברוך הוא געזאָגט כתבתי עליך "שחכם" אתה, אַז ווען מ'ברויך צום קיום המצוה, האָסטו הַתְּנַשְׁאוֹת. [ואתה רוצה ליכנס לארץ, באופן שתהיה נכנע תחת יהושע].

מז

או יש לומר: כי הטעם שלא יכול משה ליכנס לארץ, הוא מפני שאם היה בונה המקדש לא היה יכול להיות החורבן, אלא שמשם רבינו בענוותנותו לא החזיק עצמו לגדול כ"ב. ולוה אמר לו הקב"ה כתבתי עליך "שחכם" אתה, כי אתה יכול לסלק מרת הענוה ולידע מעלתך, והאיך אתה רוצה ליכנס לארץ, שאז לפי גדולתך לא יוכל להיות החורבן שהוא לטובת הצלת ישראל
אַדער עקסטערדעם שטייט דאָךְ אין מדרש^א אַז ער האָט נישט געקאַנט קומען קיין ארץ ישראל, [מטעם ווייל] ווען ער העט גיווען געקומען און ער העט גיווען

^ט וועיין בזה בחובת הלבבות (שער הכניעה פ"ו) וז"ל: אבל המנהגים שראוי לנהוג בהם בעל הכניעה, הם עשרה ... והששי, שיהיה יקר רוח וגבה נפש בעניני העולם הבא, שלא יספיק לו מהם מה שיוזמן, ולא יאמר די במה שתמצא ידו מהם, אבל ימעט בעיניו מעשהו ועבודתו ויכלתו והשתדלותו בעניניו, ותגבה נפשו אל מה שלמעלה מזה תמיד, כמו שאמר הכתוב ביהושפט וַיִּגְבֹּה לִבּוֹ בַּדְּרָכִי ה'.
ויעיין עוד בתולדות יעקב יוסף פרשת עקב (מצוה והלכת בדרכיו) מה שכתב בזה בשם הבעש"ט.

^ב בילקוט שמעוני (ואתחנן רמז תתיט): דבר אחר רב לך [אל תוסף דבר אלי וגו'], אמר לו, משה הרבה יגעת, הרבה עמלך, צא לנוח וכו'. אמר לו אם לאו אכנס כהריוט, אמר לו אין המלך נכנס כהריוט. אמר לו אם לאו אעשה תלמיד ליהושע, אמר לו רב לך, אין הרב נעשה תלמיד לתלמידו.

^א עיין מגלה עמוקות ואתחנן (אופן כ), ופרשת דרכים (דרוש ח).

געבויעט דעם בית המקדש, העט עס נישט גיווען געקאנט חרוב ווערן, ווייל לא שלטו אויבם במעשי ידיו [של משה] (סוטה ט.). [והחורבן היה בזה הכרח וטובה להציל את ישראל מידי כליה ח"ו, כי על ידי זה שפך חמתו על עצים ואבנים]^ל.

[אָבער] 'ער' האָט זיך נישט געהאַלטן אַזוי גרויס [שלא ישלטו האויבים במעשה ידיו], ער האָט געקלערט ער איז נישט מער פון אַן אַנדערן, ממילא וועט קאָנען שולט זיין דערויף אויבם, ולא יהיה בזה מניעה להחורבן, וממילא אַזוי קאָן ער קומען קיין ארץ ישראל.

האָט דער בורא כל עולמים געזאָגט כתבתי עליך "שחכם" אתה, דו האָסט ביידע אינאיינעם [ענוה וגבהות, ואם כן] וויאָזוי קען זיין ואתה רוצה ליכנס לארץ.

מח

ביאור הקמת המשכן על ידי משה

על פי הקדמה הנוכרת

בנמרא למדו הא דמעלין בקודש ולא מורידין, ממה שמשה בעצמו הוצרך להקים את כל המשכן כיון שהתחיל בו, ולא היה יכול להכנות ע"י אחרים כדי שלא תהיה הורדה להקדושה

מיט דעם קאָן זיין [מה שהקים משה את המכן בעצמו בעצמו. דהנה] פון וואָנעט איז געדרינגען אַז מעלין בקודש ולא מורידין, זאָגט די גמרא אין מנחות דף צ"ט^ל (ע"א) [שנלמד זאת] ביי דעם וַיִּקֶּם מֹשֶׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן.

זאָגט רש"י דאָרטן איין פֿשֶׁט, [ווייל] משה רבינו [אליין] האָט אויפגעשטעלט דאָס גאַנצע משכן. ווייל ס'איז געווען הַקֹּדֶשׁ, ווייל ס'איז געווען קוֹדֶשׁ, האָט קיינער נישט צוגעהאַלפֿן, ער האָט נישט געקאָנט צונעמען קיין סיוע פון אַנדערע כהנים, איבערדעם ווייל ער האָט אָנגעהויבן, האָט ער 'אלעס' געמוזט אליין טון, [ווייל] מ'קאָן נישט מוריד זיין די קדושה, און ווען ער גיט פֿאַר אַן אַנדערן העט עס גיווען געווען אַ הורדה פֿאַר די קדושה, האָט ער געמוזט אַלעס 'אליין' טון.

פון דאָנעט איז געדרינגען אַז מעלין בקודש ולא מורידין, [ווייל] וַיִּקֶּם מֹשֶׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן, ער האָט אליין געמוזט שטעלן דאָס משכן.

מט

ולכאורה הלא משה רבינו לא החזיק עצמו לגדול, והאך נכנס לבנותו הוא בעצמו. אלא על כרחך דגם שם מכיון שהיה הדבר נוגע קיום מצוה ולכבוד ה', סילק מרת הענוה והשתמש במעלתו הגדולה

און לעולם לויט ווי ער איז געווען עָנוּ מֵאֵד מִפֶּל האָדָם, לכאורה אַז ביי דעם איז ער געווען ביי זיך קלענער פון יענעם, נו [לפי דעתו וענותו] העט דאָך גאָר גיווען געווען אַ מעלה פֿאַר די קדושה ווען ער גיט יאָ פֿאַר אַן אַנדערן, [שהרין] ער האָט דאָך יענעם געהאַלטן גרעסער.

נאָר הוא הַדָּבָר אֲשֶׁר דְּבַרְנוּ, דער כח פון משה רבינו, ער איז געווען די ביידע [הפכים בנושא אחד].

^ל ויעין בזה באורך באור החיים הק' פרשת דברים (א, לו).

^ל בגמרא מנחות (צט): ומנא לן דאין מורידין, אמר רבי, דאמר קרא (פקודי מ, יח) וַיִּקֶּם מֹשֶׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן וַיִּתֵּן אֹת אֲדָנָיו וַיִּשֶׂם אֹת קִרְשָׁיו וַיִּתֵּן אֹת בְּרִיחָיו וַיִּקֶּם אֶת עֲמֻדָּיו.

וברש"י שם: מדרישיה וסופיה דקרא בלשון 'הקמה' וכו'. ואי נמי דלא סייעוהו אחיו הכהנים בהקמת העמודים והאדנים, שמע מינה אין מורידין, לפיכך לא נתעסקו בו אחרים. לישנא אחרינא וכו'.

ג

ישוב קושיא י, יג

"המלך" צריך למנות אותו מן המוכחר שבישראל, והגדול בצדקות וחכמה וקדושה, ונמצא שבאמת הוא גדול מאוד, וגם הוא "מלך" וחולקין לו כבוד מלכות. ועל כן אף שהוזהר לבלתי רום לבבו מאחיו, מ"מ כשבא לדבר של קדושה צריך להתנהג בהתנשאות לצורך קיום הדת

איבערדעם איז רעכט [מה שדרשו בספרי, בפסוק] **לְבַלְתִּי רוּם לְכָבוֹ מֵאַחֵיו**.

ווייל אין אַמְתִּין אַרײַן, לעולם איז ער [המלך] דאָך געווען דער גרעסטער, מ'האַט דאָך געקלויבט [דעם] המוכחר שבאחיו, [ונדכתיב] **מִקְרָב אַחֵיו** [תְּשִׁים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ] [יז, טו] דְרָשֵׁנִט די גמרא (בבא קמא פח.) **מִן הַמוֹכַחֵר שֶׁבְּאַחֵיו**, [ער איז געווען פון די בעסטע אין צִדְקוֹת און אין חֲכָמָה און אין קְדוּשָׁה און אַלְדִּינֵגס].

עקסטערדעם איז ער דאָך געווען אַ "מֶלֶךְ", [ובו היה תלוי] **כבוד ישראל**, [ולכן הדין כן] **מֶלֶךְ שֶׁמַּחֲל עַל כְּבוֹדוֹ** איז דאָך אין כְּבוֹדוֹ מִחוּל, ווייל דאָס איז כְּבוֹד הַצִּיּוֹרֵל. [וממילא] איז ער דאָך טאַקע באמת געווען 'גרויס'.

וועט אויסקומען ביי אַ דְּבַר הֶקְדָּשׁ, [שפיר היה צריך להתנהג בגבורה והתנשאות], אַזוי ווי ס'איז געווען ביי משה רבינו'ן **בֵּינִי מִשְׁפָּן**, אַז ס'האַט געדאַרפט צו זיין דורך 'אִים'.

נא

וזה שדרשו בספרי, לבלתי רום לבבו "מאחיו" ולא משל "הקדש", דבענין הנוגע לדבר של קדושה, שם שפיר צריך להרים את לבבו, לצורך קיום המצות והעמדת הדת

איבערדעם זאָגט דאָס דער ספרי, ער דאַרף צו זיין 'צוּבְרָאָכֵן', **לְבַלְתִּי רוּם לְכָבוֹ מֵאַחֵיו**, אָבער נאָר "מֵאַחֵיו", אַז דו ביסט עפעס צווישן די ברודער, אָבער לאַ מִשְׁל "הֶקְדָּשׁ", אַז ס'קומט אויס ביי אַ דְּבַר הֶקְדָּשׁ, [דאָרט] זאָל זיין מעלין 'בקודש' ולא מורידין, דאָרטן זאָל ער נישט זיין קיין עָנוֹן און קיין שְׁפָל, [נאָר דאָרטן] דאַרף ער צו וויסן אַז ער איז דער 'גרעסטער', ער זאָל זיך נישט מונע זיין, ער זאָל נישט חלילה מוריד זיין אין קיין שום דבר שבקדושה אויפן [חשבון פון] 'שפלות רוח' אַרויף.

ער זאָל האָבן שפלות רוח נאָר ווען מ'ברויך האָבן צווישן זיך, און צווישן די ברודער. אָבער אַז ס'קומט אויס ביי אַ דְּבַר הֶקְדָּשׁ זאָל ער נישט האָבן דעם מין [פון] שפלות רוח.

אפשר דאָס מיינט דאָ דער ספרי, **לְבַלְתִּי רוּם לְכָבוֹ מֵאַחֵיו** ולא משל "הֶקְדָּשׁ".

נב

ישוב קושיא יא, יב, יד

וּלְבַלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה "יָמִין וּשְׂמָאל", דימין הוא כינוי לדבר שבקדושה, ושמאל הוא כינוי לגיאות ודברים שאינם הנוגים. ובה להזהיר שלא יסור מן המצוה לא בסיבת "הענה" ושפלות רוח שמצד ימין, ולא בסיבת "גיאות" שמצד שמאל

[וממשיך הכתוב] **וּלְבַלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה יָמִין וּשְׂמָאל**, ער זאָל נישט נמנע ווערן [מן דבר שבקדושה], איז דאָך פאַרהאַנדן אַמאַל [שיהיה המניעה בזה] דורך גיאות, דורך אַ "לינקע" זאָך. און אַזוי אַרום [יתכן שיהיה המניעה] דורך [צד] "ימין", דורך שפלות רוח, דורך עבדות ה', [ווייל] מ'איז ביי זיך צוּבְרָאָכֵן, דעם איז דאָך דער צד ימין, דאָס איז אַ דבר שבקדושה.

לְבַלְתִּי (קידושין לב: ועוד): אמר רב אשי, אפילו למאן דאמר נשיא שמחל על כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, שנאמר שום תְּשִׁים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ, שתהא אימתו עליך.

און אז דאָס שאַדט אָבער צו אַ מצוה, מוז מען דאָס אויך אוועקלייגן.

נג

וזה שמוסיף בספרי "שלא" יסור מן המצוה "ימין ושמאל", לפרש דהסיפא דקרא הוא 'נתינת טעם' על הרישא, דלכן 'בשל הקדש' שפיר ירום לבבו, כדי שלא יסור מן המצוה לא בדרך 'ימין' ולא בדרך 'שמאל'.

איבערדעם איז דאָס [מה שמוסיף הספרי] שלא יסור מן המצוה "ימין ושמאל", סיי פונעם רעכטן וועג, סיי פונעם לינקן וועג. דאָס הייסט סיי פון די עננה, און סיי פונעם גיאנות, אז מ'זאל זיך נישט אזוי אַרום פאַרבייגן [לאחרים].

דאָס זאָגט צי דער ספרי, [לפרש סיפא דקרא] אז דאָס איז אַ נתינת טעם אויף דעם [רישא דקרא] "מאָחיו" ולא משל הקדש, [דהטעם הוא כדי] "שלא" יסור מן המצוה ימין ושמאל, כדי דאָס זאל נישט ברענגען, דעם שפלות רוח זאל נישט ברענגען קיין סור מן המצוה, ס'זאל נישט שאַטן צו מצות.

נד

ישוב הקושיות בפרשת שפטים וְשִׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ

היציא לנו מזה, ער [המלך] האָט געברויכט האָבן שני הפכים בנושא אחד. און אזוי הייבט זיך אָן די פרשה פון שפטים וְשִׁטְרִים, האָט מען ווידער געדאַרפט האָבן שני הפכים בנושא אחד.

נה

הקדמה לישוב קושיא ח

מבואר במדרש החילוק שבין אמירת משה לאמירת בלעם. דמשה רבינו כשדובר לבני ישראל הוכיח אותם על עונם כדביור קשה, אבל כלפי שמיא אמר רק לימודי זכות באמירה רכה, וההיפך היה בבלעם

[ויתבאר בהקדם וואָס] ס'שטייט אין מדרש^{לה}, אַלֶּה הַדְּבָרִים (דברים א, א), [זה שאמר הכתוב] (משלי כח, כג) מוֹכִיחַ אָדָם אַחֲרֵי, חֵן יִמְצָא מִמֶּחְלִיק לְשׁוֹן. זאָגט ער אזוי:

משה רבינו, פאַר אידן האָט ער געזאָגט אַתֶּם חֲטֵאתֶם חֲטָאָה גְדֹלָה (תשא לב, ל), הֲרִגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְאֶת קְרֹבּוֹ (שם, כז), און פאַר הקדוש ברוך הוא האָט ער געזאָגט (שם, יא) לָמָּה ה' יַחֲרָה אַפָּךְ בְּעַמֶּךָ, זיי האָבן דאָךְ "נישט" געזינדיגט.

[אמנם] בלעם האָט געזאָגט פאַרקערט, [פאַר] אידן האָט ער געזאָגט גרויס, מַה טָבוּ אֵהְיֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכַּנְתֶּיךָ יִשְׂרָאֵל (בלק כד, ה), און פאַר השי"ת האָט ער מְלַמֵּד חוֹב געווען אויף זיי.

^{לה} בדברים רבה (א, ב): אַלֶּה הַדְּבָרִים. זה שאמר הכתוב מוֹכִיחַ אָדָם אַחֲרֵי, חֵן יִמְצָא מִמֶּחְלִיק לְשׁוֹן. רבי פנחס בשם רבי חמא בר חנינא אמר, מוֹכִיחַ זה משה, אָדָם אלו ישראל שנאמר (יחזקאל לד, לא) וְאֵתָן צִאֲנֵי צֶאֱן מִרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם, מהו אַחֲרֵי, אמר הקב"ה בשביל להביאן אַחֲרֵי. חֵן יִמְצָא זה משה, דכתיב (תשא לג, יב) וְגַם מִצָּאֶת חֵן בְּעֵינֵי, מִמֶּחְלִיק לְשׁוֹן זה בלעם, שהחליק בנבואותיו, וגבה לבם ונפלו בשיטתם. דבר אחר, מוֹכִיחַ אָדָם אַחֲרֵי, אמר רבי יהודה ב"ר סימון מהו אַחֲרֵי, אמר הקב"ה כביכול, משה הוכיחני אחר ישראל, והוכיח לישראל אַחֲרֵי, לישראל אמר אַתֶּם חֲטֵאתֶם [חטא גדלה], להקב"ה אמר לָמָּה ה' יַחֲרָה אַפָּךְ בְּעַמֶּךָ:

ובליקוט שמעוני (סוף רמז תשצג): דבר אחר, אוהבו של אדם אומר לו השמר בעצמך, אבל שונאו אומר לו אל תתירא, כדי להפילו. משה אמר (עקב יא, טז-יז) הִשְׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם וגו' וַחֲרָה אֵף ה' בָּכֶם, דיין הוא, אינו נושא פנים ולא יקח שוחד. משה היה מוכיחן, אבל בלעם הרשע אמר להם אל תיראו, עשו כל מה שאתם מבקשים, תרועת מֶלֶךְ בּוֹ (בלק כג, כא), הִהוּ אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה (שם יט), וכששמעו, מיד נפלו, שנאמר (שם כה, א) וַיִּשָּׁב יִשְׂרָאֵל בְּשִׁטָּים. ושלמה צווח (משלי כז, ו) נִאֲמָנִים פְּעָעֵי אוֹהֵב זה משה, וְנִעְתָּרוֹת נְשִׁיקוֹת שׁוֹנֵא זה בלעם. [נע"ע בדברי רבינו בוויאל משה (א, קעז)].

נו

ומבואר עוד, דדייקא ע"י מה שהוכיחם והעניש את החוטאים, ע"י היה לו הכח ללמד זכות על ישראל בשמים
אין תנא דבי אליהו שטייט נאך מער^ל, אז משה רבינו [כשאמר] הָרְגוּ אִישׁ אֶת
אָחִיו, הקדוש ברוך הוא האָט אים נישט געזאָגט, נאָר ער האָט עס געמוזט טון, [כדין]
ער זאָל האָבן אַ כח [צו] ממליך טוב זיין אויף אידן מיט דעם שטאַרקייט, מיט דעם
שטרענגקייט וואָס ער האָט געטון צווישן אידן, ער האָט גע'הָרְג'עט שלשת אלפים
איש (תשא לב, כח).

זאָגט ער, כאָטשיג ס'איז זיי גאָרנישט געקומען, [אַבער] משה רבינו האָט עס נאָר
געטון [פאַר] הוראת שעה, [ווייל] דורכדעם האָט ער אַ כח געהאָט צו גיין ממליך טוב
זיין אויף אידן, [און מיט דעם] האָט ער מציל געווען דעם כלל ישראל [מגזירות כליה ח"ו].

נז

ישוב קושיא ח

ונמצא גם בענין תוכחה ולימוד זכות צריך להשתמש בשני הפכים בנושא אחד, כי השופט צריך להוכיח
את העם על עונם ולהענישם אם יעברו, אבל לעומת זה כשמדבר לפני הקב"ה צריך ללמד עליהם זכות
איבערדעם קומט אויס [שגם בענין זה צריך להיות שני הפכים בנושא אחד, תוכחה ולימוד
זכות (כדלהלן בסוף אות זה)].

דאָס זאָגט דער מדרש (שבקושיא ח, וכדלהלן סוף אות סא).
קאָן זיין דאָס איז דער פֿשט אין פסוק, [דבא לומר כי] מ'דאַרף האָבן שני הפכים
בנושא אחד.

נח

[ולזה אמר] שפֿטִים וְשִׁטְרִים, הרודים את העם בַּמֶּקַל, ס'זאָל זיין שופטים

י' בתנא דבי אליהו (פרק ד): כשהיו ישראל במדבר וסרחו במעשיהם, אמר הקב"ה למשה (תשא לב, י) וְצַתָּה הַנִּיחָה
לִי וְיָחַר אִפִּי בָהֶם וְאָכַלְם וְאַעֲשֶׂה אוֹתָם לְגוֹי גְדוֹל. מיד היה פתחון פה למשה להשיב, וַיַּחַל מֹשֶׁה אֶת פְּנֵי ה'
אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָמָּה ה' יָחַר אִפִּי בְעַמֶּךָ וכו' (שם, יא), מיד היה לו עניינה, וַיִּנָּחֶם ה' עַל הָרָעָה וַיֹּגֵר (שם, יד). אמר
משה לפני הקב"ה, רבש"ע צדיק וחסיד אתה אלא מדת הדין מקטרג לפניך על כל באי עולם ועל כל מעשה ידיך
שבראת בעולם, ארד מלפניך ואעשה בהן מדת הדין [פירושו היוזקין דנורא: על שם מאמר חז"ל (דב"ה ד, ד) אם יש דין
למטה אין דין למעלה] וכו', מיד ירד משה מלפני הקב"ה וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת הַעֵצָל וַיִּזֶר עַל פְּנֵי הַמַּיִם וַיִּשָּׁק אֶת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל (שם, כ), וַיַּעֲמֵד מֹשֶׁה בַּשַּׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לָהּ? אֲלֵי וַיֹּגֵר, וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּגֵר
הָרְגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וַיַּחֲזִק וַיַּחֲזִק מִן הָעָם וַיֹּגֵר? כְּשִׁלְשַׁת אֲלָפֵי אִישׁ (שם, כו-כח) וכו'. שהיה משה דן בעצמו ואמר בלבו
אם אני אומר לישראל הרגו איש את אחיו ורעהו וקרובו, יהיו ישראל דנין קל וחומר ויאמרו לי לא כך למדתנו
רבינו (משנה מכות ד). סנהדרין שהרגו נפש אחת מישראל פעם אחד בשבוע נקראת מחבלנית, מפני מה אתה הורג
שלשת אלפים ביום אחד, לפיכך תלה בכבוד של מעלה, ואמר כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׁימוּ אִישׁ חַרְבּוֹ עַל
יָרְכוּ וַיֹּגֵר. מה ענין של אחיו, כיון שאמר בשם הקב"ה, מיד וַיַּעֲשֶׂה בְנֵי לֵוִי כְּדָבָר מֹשֶׁה. חזר משה הצדיק ועמד
בתפלה לפני המקום ואמר לפניו, רבונו של עולם צדיק וחסיד אתה וכל מעשיך באמונה, וכי בשביל ג' אלפים
שעברו לעגל בלבב שלם, ימותו שש מאות אלף מבני עשרים שנה ולמעלה, מלבד בני תשעה עשר וחמש עשרה
ועשר ושתיים ואחד, וכמה גרים ועבדים שנתוספו עליהם עד אין לדבר סוף, מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה
ונתרצה עמהם.

מְשַׁלּוּ מִשָּׁל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שסרח לפניו בנו הבכור, תפסו בידו ונתנו לעבדו שר הבית,
ואמר לו צא והרג את זה ותן אותו לחיה ולכלבים. מה עשה אותו העבד, הוציא מלפניו והניחו בבראי,
והטמינו בבית אחר, ובא העבד ועמד לפני המלך. לסוף שלשים כטוב לב המלך עליו, והיו עבדיו ובני ביתו
מסובין לפניו, כשהוא נושא את עיניו ואינו רואה את בכורו, היה מכניס יגון ואנחה בלבו, ואין כל בריה מכיר
ומכניס יגון ואנחה בלבבו אלא עבדו של הבית. מיד רץ והעמידו לפניו. מיד נטל המלך פֶּתֶר הַיָּפֶה שהיה מונח
לפניו, ונתנה בראש עבדו שר הבית.

לזה נדמה משה הצדיק, כיון שעמד בתפלה בארבעה וחמשה מקומות, והציל את ישראל מן המיתה, כתר
היפה שהיה מונח לישראל שיהא להם ולבניהם עד עולם, בשביל התורה שקבלו ואמרו נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, אותו
הכתר יהא מונח בראש משה לעולם, שנאמר (תשא לד, לה) וַיֵּרָא בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת פְּנֵי מֹשֶׁה כִּי קָרַן עוֹר פְּנֵי מֹשֶׁה.

ושוטרים, [אז] צווישן אידן זאל מען זיין 'שאַרף', נישט חלילה מקיל זיין [צו] מלמד זכות זיין אויף חטאים, זיי גרינג מאַכן, ווייל חלילה [אם כן] תפוג תורה^ל.

נט

[וכתיב] אל תאמינו באלוף, האבן חכמינו ז"ל געזאגט^ל, אם יאמר לך יצר הרע לך חטא והוא ימחול לך, איז אל תאמינו באלוף, זה הקדוש ברוך הוא. ואל תבטחו ברע, זה יצר הרע, [וואס] ער זאגט זאלסט דך פארלאזן אויפן אייברשטן, און [גיין] זינדיג.

ס

איבערדעם די שופטים ושוטרים האבן געמוזט זיין שאַרף, ביי די חטאים. [אבער] לעומת זה ברויך מען אבער האבן א כח [של לימוד זכות, אז] ווידעראום בינו לבין הקדוש ברוך הוא זאל מען פארקערט, זאל מען מלמד זכות זיין אויף אידן.

סא

וזה שאמר הכתוב 'שפטים' ו'שטרים' תתן 'לך', ומיירי בינם לבין העם, דשם צריכן להשמש במדת התוכחה, לדרות את העם ולהעמידם בדרך הישרה. וסיים ו'שפטו את העם משפט צדק', דמיירי בינם לבין הקב"ה, דשם צריך ללמד זכות על ישראל, וכפירוש התנחומא

איבערדעם זאגט דאס דער פסוק, 'שפטים' ו'שטרים' תתן 'לך', זאלסטו געבן פאר 'דיר' בכל שערך, ווען מ'שמועסט פון 'דיר' [בינו ובין העם]. אבער ו'שפטו את העם משפט צדק', אבער ווען מ'רעדט פארן 'בורא כל עולמים', זאל מען זיי מכריע זיין לכף זכות, פאר הקדוש ברוך הוא זאל זיין ו'שפטו את העם משפט צדק' [וכפירוש המדרש תנחומא].

סב

[ובזה מיושב קושיא ח, דשפיר שייך ענין זה של לימוד זכות בענין ציווי הדיינים, כי שני דברים אלו הם הא בהא תליא, דע"י שהם שופטים ורודים את העם, עי"ז יש להם כח ללמד עליהם זכות בשמים, וכמו שמצינו במשה רבינו (כדלעיל אות נו, ולהלן סוף אות סז)].

סג

ישוב קושיא א

[וגם מיושב קושיא א, דמכיון שהסיפא דקרא מיירי סוף סוף מענין אחר, על כן אמר 'ו'שפטו' את העם, ולא אמר 'לשפוט', מכיון שאין זה המשך מענין הרישא דקרא, רק שאדרבה בא ללמד הפיכו, דאף על גב דשופטים 'ושטרים' תתן לך, עם כל זה במקום אחר ילמדו עליהם זכות, והיינו כשמדברים לפני הקב"ה. ומה ששינה מלשון נוכח ללשון נסתר, הוא גם כן, משום דברישא מיירי בינם לבין העם, ובסיפא מיירי בינם לבין הקב"ה].

סד

ישוב קושיא ב-ג

וזהו גם מזה שאמר בכפל לשון "צדק צדק" תרדה, דהכוונה על ב' מיני צדק, דיש "צדק" שפירשו משפט אמת וצדק (בינו ובין העם), ויש "צדק" דפירשו זכות וצדקה (בינו ובין הקב"ה)

איבערדעם זאגט ער "צדק צדק" תרדה, צוויי ערליי צדק.

^ל ועיין באורך בענין זה בס"ג לך תשי"ז, וירא תשי"ז, וירא תשי"כ.

^ל בגמרא חגיגה (טז): דרש רבי יהודה ברבי נחמני מתורגמניה דריש לקיש, מאי דכתיב (מיכה ז, ה) אל תאמינו ברע אל תבטחו באלוף, אם יאמר לך יצר הרע חטא והקדוש ברוך הוא מוחל, אל תאמן, אל תאמן ברע, ואין רע אלא יצר הרע, שנאמר (נח ח, כא) כי יצר לב האדם רע. ואין אלוף אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר (ירמ"ג, ד) אלוף נצרי אמת. [ונפירש"י: אל תאמינו ברע. האומר לך חטא. ואל תבטחו באלוף. לומר שימחול].

פֶּאֶר אִידֵן דָּאָרף מען זוכן "צֶדֶק", [דפירושו] דעם 'אַמֶּת' ל"ט. מ'זאָל זיי זעצן צו אַ משפט אמת, [און] אַז זיי זינדיגן חלילה דאָרף מען ברענגען "צֶדֶק" מיט 'שטאַרקייט'. און לגבי הקדוש ברוך הוא דאָרף מען ווידעראום מְלִמֵּד זְכוּת זיין אויף מחילה וסליחה. [ושם יתפרש לשון "צֶדֶק", על זכות ורחמים, 'להצדיקם' במשפט].

סה

ישוב קושיא ד

ועל זה סיים הכתוב לְמַעַן תַּחֲיֶה וְיִרְשֶׁת אֶת הָאָרֶץ, דע"י שהם עושין דין למטה, עי"ז יש להם כח להמליץ זכות למעלה, ועי"ז יזכו לרחמים וחיים ושלום

[און] מיט די ביידע [כוחות] אינאיינעם, איז לְמַעַן תַּחֲיֶה וְיִרְשֶׁת אֶת הָאָרֶץ, מיט די ביידע אינאיינעם. לְמַעַן תַּחֲיֶה וְיִרְשֶׁת אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ, מיט די ביידע אינאיינעם. [כי הא בהא תליא, דדייקא ע"י שעושה דין למטה, יכול להצדיק אותם בדין שלמעלה (כדלעיל אות נו, ולהלן סוף אות סז)].

סו

ישוב הקישיות בפרשת פי יפלא מִמֶּךָ

הקדמה לישוב קושיא ה-ז

מלאכים המלמדים וכות נקראים "מיימינים" והמלמדים חובה נקראים "משמאילים", ועל זה נאמר וכל צבא השמים עומדים "מימין ומשמאל"

אזוי ווי דער מדרש, ס'איז ידוע אין דברי חכמינו ז"ל^ט, זאָגן זיי אַז אויבן וואָס ס'שטייט ביים בית דין של מעלה, שטייט ביי הקדוש ברוך הוא [לשון] יָמִין וּשְׂמָאל, פרעגן חכמינו ז"ל, פֶּאֶר אויבן, וכי יש לפניו ימין ושמאל^{מא}. אלא [אלו] מיימינים ומשמאילים, די [מלאכים] וואָס זענען נוטָה 'לְזָכוּת', הייסן מִיָּמִינִים, און די וואָס זענען 'מִלְּמַד חוֹב', זענען מְשֻׁמְאִילִים.

סז

ישוב קושיא ה-ז

ועל דרך זה יתפרש גם כאן בלשון "מיין ושמאל" שבפסוק לא תסור, דהכוונה על מה שסנהדרין הם מוכיחים את העם למטה בבחינת "משמאילים", והם מלמדים וכות עליהם למעלה בבחינת "מיימינים"

איבערדעם זאָגט ער לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ "יָמִין וּשְׂמָאל".

^{לט} עיין בוהר הקדוש (ח"ג דף קצט), ועוד.

^מ בירושלמי סנהדרין (פ"א ה"א): אמר ר' יהודה בן פזי, אף הקב"ה אינו דן יחידי, שנאמר (מלכים א' כב, יט) [רְאִיתִי אֶת ה' יֹשֵׁב עַל כְּסֵאוֹ] וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם עֲמִד עָלָיו "מיימינו ומשמאלו", אלו מטין לכף זכות ואלו מטין לכף חובה. ובמדרש רבה (שה"ש א, ט): וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם עֲמִד עָלָיו מימינו ומשמאלו, וכי יש שמאל למעלה, והלא הכל ימין, שנאמר (בשלח טו, ו) 'מִיָּנֶה' ה' נִצְאָרֵי בִכְחַ 'מִיָּנֶה' ה' תִּרְעֵץ אוֹיֵב, ומה תלמוד לומר מימינו ומשמאלו, אלא אלו מיימינים ואלו משמאילים, אלו מכריעין לכף זכות ואלו מכריעין לכף חובה. [ועיין ביפה קול שם]. ובתנחומא שמות (סימן יח): כשם שנושאים ונותנים בהלכה למטן כך נושאים ונותנים בהלכה למעלה, והכל במשפט וכו'. והקב"ה נושא ונותן במשפט ואומר היאך יצא משפט פלוני, והם אומרים כך וכך יצא, והקב"ה מסכים עמהן. ממי אָת לַמֵּד, ממיכָה, ראה מה כתיב (מלכים א' כב, יט) וְיֹאמְרוּ מִיָּכִיָּהוּ לְכֵן שָׁמַעַן דָּבָר ה' רִאִיתִי אֶת ה' יֹשֵׁב עַל כְּסֵאוֹ וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם עֲמִד עָלָיו "מיימינו ומשמאלו", (מלכים א' כב) וכי יש שמאל למעלה, אלא אלו מיימינים מטין לכף זכות, ואלו משמאילים מטין לכף חובה וכו', ללמדך שהכל במשפט, שנושאים ונותנים בדין והקב"ה נושא ונותן עמהן. ומה הוא והוא באֶחָד וּמִי יִשְׁכְּנוּ (איוב כג, יג), שמשגמר הדין הקב"ה נכנס למקום שאין להם רשות ליכנס וחותר את הדין, שנאמר והוא באֶחָד וּמִי יִשְׁכְּנוּ, והוא יודע דעת כל בריותיו ואין מי שישיב על דבריו.

^{מא} כן הובא הקושיא ברש"י פרשת בראשית (א, כו) בפסוק נעשה אדם, וכי יש ימין ושמאל לפניו.

וכן הביא הרד"ק במלכים (שם) בשם דברי רבותינו ז"ל, וכי יש ימין למעלה ויש שמאל למעלה, אלא אלו מיימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה.

[ווייל] לגבי 'הקדוש ברוך הוא' זענען זיי [הסנהדרין] מְיִמִּינִים, [מ'איז] מלמד זכות. און פֿאַר 'דיר' זענען זיי מְשֻׁמָּאִילִים [בתוכחות על עוֹן, לעשות דין ומשפט צדק].

סח

וזהו שאמרו אפילו אם יאמר לך על ימין שהוא שמאל, ועל שמאל שהוא ימין. רצה לומר דמה שנראה לך "שמאל", שמחייב אותך ומענישך, זהו באמת "ימין" למעלה, שע"ז יכול לעורר זכות ורחמים בשמים. ומה שנראה לך "ימין", כדרך בלעם שהחניף לישראל ואמר להם שהקב"ה ימחול להם, זהו באמת "שמאל", שע"ז מחייבם חס ושלום כלפי מעלה

נאָר דו פֿאַרשטייט דאָס נישט. [ולכן כואב לך כשהוא מחייב ומוכיח אותך בדין שלמטה]. [ולזה פירשו חכז"ל, כי] אפילו אם יאמר לך על ימין שהוא שמאל.

[והכוונה ווייל] אַזוי אַרומער קאָן ער זיין פון די מְיִמִּינִים [ללמד זכות אצל הקב"ה], [ווען] אַז ער איז אַ מְשֻׁמָּאִילִים [שמוכיח ועושה משפט אצל ישראל] [וכדלעיל אות נה]. דורכדעם וואָס ער איז מְשֻׁמָּאִילִים, דורכדעם קען ער זיין מְיִמִּינִים [לגבי הקב"ה], דאָס איז הא באה תליא. [ונמצא שהשמאל הוא באמת ימין].

[און ביי] בִּלְעָם איז געווען פֿאַרקערט, דער מְיִמִּינִים איז געווען ביי 'אידן', און מיט דעם איז ער געווען אַ מְשֻׁמָּאִילִים געווען לגבי 'הקדוש ברוך הוא'. [ונמצא שהימין הוא באמת שמאל].

אַבער משה רבינו האָט פֿאַרקערט געטון. [השמאל שלו היה באמת ימין].

סט

[ולזה אמר] לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר "גִּידוּ" לָךְ, דברים קשים כגידים (ומיושב קושיא ז). [און] דאָס איז "יִמִּין וְשְׂמָאל" (ומיושב קושיא ו). [וכן על דרך זה יתיישב גם כפל המאמרים שבקושיא ה, דקאי על שני מיני עבודות הפכיות אלו, המוטלים על ראשי הדור].

ע

המשך ביאור פרשת שְׁפָטִים וְשִׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ

ולכן נזכר בפסוק שופטים ושטרים, הן שם הוי"ה שהוא רחמים, והן שם אלקים שהוא דין, כי הפסוק מְצִיחַ כאן להתנהג בדין למטה וברחמים למעלה, וע"ז זוכין במשפט שלמעלה לחיים ולרצון

איבערדעם איז שְׁפָטִים וְשִׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ אֲשֶׁר "ה' אֱלֹהֶיךָ", די ביידע שמות, [שהוא שם הרחמים ושם הדין, וכמו שכתב רש"י^{מב} מתחילה עלה במחשבה לברוא העולם במדת הדין, [לפי שנאמר] בְּרִאשִׁית בָּרָא "אֱלֹקִים", עמד והקדים מדת הרחמים, [שנאמר] בְּיוֹם עֲשׂוֹת "ה' אֱלֹקִים".

און אויף די בחינה זענען די שְׁפָטִים וְשִׁטְרִים, די ביידע אינאיינעם, אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ, "ה' אֱלֹהֶיךָ", מיטן כח 'הרחמים ודין'. [א] לגבי הקדוש ברוך הוא איז מען מְעוֹרֵר רַחֲמִים, אַבער בינו לבין ישראל זאָגט מען פֿאַרקערט, זאָגט מען דעם 'דין' אמת. איבערדעם איז שְׁפָטִים וְשִׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ אֲשֶׁר "ה' אֱלֹהֶיךָ" וגו'.

ממילא איז וְשִׁפְטוֹ אֶת הָעָם מִשְׁפֵּט צֶדֶק, [שהיה מלמדים עליהם זכות לפני הקב"ה], אַזוי ווי ער פירט אויס "צֶדֶק צֶדֶק" תִּרְדֹּף [ב' מיני צדק, אמת ורחמים. ועל ידי זה] לְמַעַן תִּחְיֶה וְיִרְשֶׁת. איבערדעם איז טאַקע מיט דעם כח [זוכין במשפט שלמעלה לעורר שם רחמים ורצון].

^{מב} ברש"י פרשת בראשית (א, א): בָּרָא אֱלֹקִים. ולא אמר ברא ה', שבתחלה עלה במחשבה לבראותו במדת הדין, וראשית העולם מתקיים והקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין, והיינו דכתיב בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹקִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם - [נעניין עוד בבראשית רבה (יב, טו)].

עא

ברכת הקודש

מ'זאָל די זכיה האָבן, מ'זאָל מקבל זיין דעם עול מלכות שמים באמת.

דער בורא כל עולמים זאָל העלפן :

מ'זאָל מיר זוכה זיין בדין.

מ'זאָל זיין לרחמים ולרצון פאר הקדוש ברוך הוא.

זאָל מיר די זכיה האָבן מ'זאָל זיך קאָנען מקרב זיין צו די קדושה און דרך האמת.

מ'זאָל מיר זוכה זיין צו רחמי שמים בכל פרט ופרט.

מ'זאָל במהרה געהאָלפן ווערן, מ'זאָל מיר זוכה זיין צו א שנת גאולה וישועה.

בהתרוממות קרן התורה וישראל, בהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

